
VAIHTOEHTOISET KOMMUNIKOINTIMENETELMÄT VIRVELIN PÄIVÄTOIMINNASSA VUONNA 2011

Selvitys Hämeenlinnan kaupungin vaikeavammaisten päivätoiminnassa käytössä olevista vaihtoehtoisista kommunikointimenetelmistä ja henkilökunnan kokemuksista niiden käytöstä

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, 18.11.2011

Katrina Kämärä

Kaisa Salo

LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen sosiaalityö ja sosiaalipedagoginen kasvatus

Tekijät	Katrina Kämärä ja Kaisa Salo	Vuosi 2011
Työn nimi	Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät Virvelin päivätoiminnassa vuonna 2011	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tilaajana toimi Virvelin päivätoiminta, jossa järjestetään lakisääteistä päivätoimintaa Hämeenlinnassa asuville aikuisille vammaisille henkilöille. Työn tavoitteena oli selvittää mitä vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä päivätoiminnassa käytettiin tutkimuksen tekohetkellä, mitkä menetelmistä työntekijät kokivat kaikkein oleellisimmiksi työnsä onnistumisen kannalta ja miksi. Lisäksi selvitettiin työntekijöiden kokemuksia omasta osaamisestaan sekä lisäkoulutuksen ja – tuen tarpeesta vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytössä.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui kehitysvammaisuudesta, kommunikaatiosta ja vuorovaikutuksesta, sekä vaihtoehtoisista kommunikointimenetelmistä. Suuressa roolissa teoreettisessa lähestymisessä aiheeseen oli myös sosiaalipedagogiikka, sosiokulttuurinen innostaminen, sekä valtaistava sosiaalityö, jotka antoivat näkökulmaa laadukkaaseen asiakastyöhön, sekä vaihtoehtoisen kommunikoinnin merkitykseen. Tutkimusmenetelminä käytettiin kyselylomaketta ja teemahaastattelua. Tutkimusaineisto oli laadullista ja se käsiteltiin sisällönanalyysin menetelmin.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että päivätoiminnassa käytettiin tutkimuksen tekohetkellä tukiviittomia, keholla viestimistä, erilaisia kuvia, kommunikointikansioita, sekä - tauluja, kirjoittamista, pikapiirtämistä, esinekommunikointia, teknisiä apuvälineitä, selkokieltä, viittomakieltä, Bliss-kieltä ja fyysistä ohjausta. Tukiviittomat ja kuvat koettiin kaikkein tärkeimmiksi työvälineiksi asiakastyössä. Mielenpitoiset vaihtoehtoisen kommunikoinnin käytöstä arjen työssä jakautuivat, mutta lähes kaikki työntekijät kokivat tarvitsevansa lisäkoulutusta tai – tukea vaihtoehtoisen kommunikoinnin käyttöön.

Avainsanat Kehitysvammaisuus, Sosiokulttuurinen innostaminen, Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät

Sivut 56 s. + liitteet 7 s.

LAHDENSIVU

Bachelor of social services

Sociopedagogical social work and Sociopedagogical education

Authors

Katrina Kämärä and Kaisa Salo **Year** 2011

Subject of Bachelor's thesis

Alternative communication methods in Virveli day activity center in 2011

ABSTRACT

The thesis was subscribed by Virveli day activity center, where statutory day activities are carried out for people with cognitive disabilities who live in Hämeenlinna. The purpose of this thesis was to find out what alternative communication methods were used in Virveli day activity center when the study was executed, what methods were considered the most essential relative to good customer work, and why. Also employees' experiences of need for further training or support in using alternative communication methods were studied.

The theoretic themes presented in the thesis are cognitive disability, communication and interaction, alternative communication methods, sociopedagogy, sociocultural animation and empowermental social work. This theoretical frame gave good perspective for a good customer service work and for the meaning of using alternative communication. The material was gleaned by using inquiryform and thematic interview. The research was qualitative and the research material was analyzed by using content analysis.

The research indicates that when the study was executed assistive signs, bodily communication, various pictures, communication folders and boards, writing, quick drawing, communication with objects, technical aids, plain language, sign language, Bliss-language and physical guidance were used in Virveli day activity center. Assistive signs and pictures were pointed out as most essential methods for high-quality customer work. The employees' opinions weren't consistent when they were asked how they felt about using alternative communication in their everyday work, but nearly everybody agreed about needing more training and support for using it.

Keywords Learning disability, Sociocultural animation, Alternative communication methods

Pages 56 p. + appendices 7 p.

Opinnäytetyössä on käytetty seuraavaa lyhennettä:

nd. = no date, ei päivämäärää

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TYÖELÄMÄKONTAKTI.....	2
3	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	4
4	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	5
4.1	Kehitysvammaisuus	5
4.2	Kommunikaatio ja vuorovaikutus	8
4.3	Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät	10
4.3.1	Kehonkieli	11
4.3.2	Selkokieli	11
4.3.3	Viittomat.....	11
4.3.4	Kuvat	12
4.3.5	Piirtäminen	13
4.3.6	Tekniset apuvälineet.....	13
4.3.7	Ympäristö	14
4.4	Sosiaalipedagogiikka.....	14
4.5	Sosiokulttuurinen innostaminen.....	15
4.6	Valtaistava sosiaalityö.....	16
5	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	17
5.1	Tutkimuksen tavoite.....	18
5.2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	18
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	19
6.1	Laadullinen ja määrällinen tutkimus.....	19
6.2	Triangulaatio	21
6.3	Tiedonkeruumenetelmät.....	22
6.3.1	Kyselylomake ja sen toteutus	22
6.3.2	Puolistrukturoitu teemahaastattelu ja sen toteutus	24
6.4	Aineiston analysointi.....	26
6.4.1	Sisällönanalyysi.....	26
6.4.2	Analyysiprosessi opinnäytetyössämme	28
6.5	Tutkimuksen eettisyys.....	30
6.6	Tutkimuksen luotettavuus	31

7	TULOKSET	33
7.1	Virvelin päivätoiminnassa käytössä olevat menetelmät.....	34
7.2	Työntekijöiden kokemuksia vaihtoehtoisen kommunikoinnin käytöstä.....	35
7.3	Työntekijöiden mielestä tärkeimmät vaihtoehtokommunikoinnin menetelmät ja niiden perustelut.....	37
7.4	Työntekijöiden kokemus tarvitusta lisäkoulutuksesta ja -tuesta	38
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	41
9	POHDINTA.....	42
9.1	Opinnäytetyön toteutus	42
9.2	Tutkimustulokset.....	45
9.3	Ajatuksia kehittämismahdollisuuksista.....	48
9.4	Ideoita mahdollisista jatkotutkimuksista.....	50
	LÄHTEET	52

Liite 1	Kysely Virvelin päivätoiminnan työntekijöille
Liite 2	Teemahaastattelun teemat ja tarkentavat kysymykset
Liite 3	Linkkivinkit

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tilaajana toimi Virvelin päivätoiminta. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää Virvelin päivätoiminnassa käytössä olevia vaihtoehtoisen kommunikoinnin menetelmiä ja sitä, mitkä menetelmät työntekijät kokevat kaikkein oleellisimmiksi laadukkaan asiakastyön kannalta. Tutkimuksessa selvitettiin työntekijöiden kokemuksia vaihtoehtokommunikoinnista ja sen käytöstä sekä lisäkoulutuksen ja tuen tarvetta.

Koimme hyvin tärkeäksi aihetta valitessamme, että se palvelee opinnäytetyön tilaajan toiveita ja tarpeita. Tästä syystä muodostimmekin aiheen ja tutkimustehtävän tiiviissä yhteistyössä päivätoiminnan työntekijöiden kanssa meidän kaikkien tärkeäksi kokemien asioiden pohjalta. Varsinkin ohjaajiemme Päivi Luoman (sosionomi AMK) ja Miila Rytkösen (sosionomi AMK) panos aiheen muodostamiseen oli merkittävä ja koemme saaneemme heiltä paljon tukea ja neuvoja aiheen tarkoituksenmukaiseen rajaamiseen.

Keskeisiä käsitteitä opinnäytetyössämme ovat kehitysvammaisuus, vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät, sekä sosiokulttuurinen innostaminen. Näiden teoriakokonaisuuksien pohjalta nousevat esille aiheen kannalta tärkeinä asioina muun muassa voimaannuttaminen, yksilön osallisuus sekä subjektius.

2 TYÖELÄMÄKONTAKTI

Opinnäytetyön tilaajana toimiva Virvelin päivätoiminta tuottaa Hämeenlinnan kaupungin lakisääteistä vammaisille suunnattua toimintaa. Toiminta pohjautuu kolmeen keskeiseen lakiin, joita ovat sosiaalihuoltolaki, kehitysvammalaki ja vammaispalvelulaki. Päivätoiminta on tarkoitettu vaikeavammaisille henkilöille, joihin kuuluvat sekä kehitysvammaiset ihmiset että sellaiset ihmiset joilla on myöhemmin tullut aivovamma tai muu kehityshäiriö. Monella asiakkaista on rajoitteita muun muassa liikkumisen tai kommunikoinnin alueella. Päivätoimintaan osallistuakseen asiakkaalla tulee olla voimassa oleva lakisääteinen kuntoutus- ja palvelusuunnitelma. Lisäksi päivätoiminnan palvelut otetaan huomioon asiakkaiden erityishuolto-ohjelmassa. (Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010a.)

Päivätoiminnan yksi keskeisimmistä perustehtävistä on vammaisen nuoren tai aikuisen individuaalisen kasvun, kehityksen ja itsenäistymiseen vaativien taitojen kehittymisen tukeminen. Lisäksi asiakkaiden jo opittuja taitoja pyritään ylläpitämään monipuolisilla, yksilöllisillä ja tarkkaan suunnitelluilla toimintoilla. Tällaisten toimintojen kautta, sekä toimimalla erilaisten ihmisten kanssa erilaisissa tilanteissa edesautetaan asiakkaiden integroitumista ja sopeutumista subjektiiviseksi osaksi yhteiskuntaa. Asiakkaiden itsenäisyyttä tuetaan erityistaitoja kehittämällä ja lisäämällä heidän sosiaalisia verkostojaan ja taitojaan. Itsenäistymistä tuetaan myös antamalla asiakkaille mahdollisuus omien valintojen ja päätösten tekemiseen kuuntelemalla heidän toiveitaan, ajatuksiaan, mieltymyksiään ja haaveitaan. Tätä kautta päivätoiminnassa pyritään tarjoamaan asiakkaille turvallinen ja kannustava yhteenkuuluvuuden tunnetta vaaliva yhteisö, jossa kaikki asiakkaat ovat mukana tärkeinä jäseninä. (Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010b.)

Päivätoiminnan arvoissa tuodaan esille tärkeänä seikkana ihmisarvon kunnioitus ja sitä kautta asiakkaiden tunteiden ilmaisun tukeminen ja vahvistaminen. Asiakkaiden itsetunnon vahvistaminen oman osaamisen ja omien kykyjen mahdollisimman realistisen ymmärtämisen avulla on myös avainasemassa päivätoiminnan arjessa. Monet asiakkaat tarvitsevat paljon apua toiminnassaan, mutta puolesta tekeminen vain heikentää heidän toimintakykyään, näin siis asiakkaiden osallistaminen toimintaan nähdään hyvin tärkeäksi. Päivätoimintaan kuuluu myös kiinteänä osana ajatus asiakkaiden osallistamisesta yhteiskuntaan ja heidän tekeminen näkyväksi ja luontevaksi osaksi kaupungin väestöä sopeuttamalla myös yhteiskuntaa kohtaamaan erilaisuutta. Tätä ajatusta toteutetaan lukemalla ajankohtaisia lehtiä asiakkaiden kanssa, asioimalla kaupassa heidän kanssaan, sekä käynneillä esimerkiksi kirjastoon ja torille. Elämyksien, uusien kokemusten ja osallistumisen mahdollisuuksia pyritään tarjoamaan asiakkaille mahdollisimman paljon. (Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010b.)

Päivätoiminta vastaa sellaisten asiakkaiden palvelusuunnitelmista, jotka eivät asu asumisyksikössä vaan esimerkiksi vanhempiensa luona. Myös esimerkiksi yksilökeskeiset suunnitelmat (YKS) rakennetaan päivätoiminnan arjessa tukemaan mahdollisimman paljon asiakkaan tarpeita. Yhteiset tavoitteet ja asiakasta parhaiten tukevat toimintamallit varmistetaan pitämällä kiinteää yhteyttä koteihin ja asumisyksiköihin. (Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010b.)

Asiakaspaikkoja päivätoiminnassa on 50 ja työntekijöitä on tutkimuksen tekohetkellä 15. Työntekijöillä on hyvin monipuolisia koulutustaustoja eri koulutusasteilta, kuten sosionomi (AMK), kehitysvammaisten ohjaaja, ohjaus-toiminnan artonomi, askartelun ohjaaja, terveydenhoitaja sekä lähihoitaja. Lisäksi monilla työntekijöillä on erityisosaamisia jotka helpottavat työtä ja tekevät toiminnasta entistä monipuolisempaa. Tällaisia taitoja ovat esimerkiksi viittomakielen taito, multisensorinen työ, autismikoulutus, sekä liikunnan ja musiikin taidot. (Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010a.)

Päivätoiminta tapahtuu pääasiassa kolmessa siivessä, joihin asiakkaat ovat sijoitettu pääosin taitojensa ja kykyjensä mukaan. Punaisessa siivessä on tällä hetkellä päivätoiminnan vaikeimmin vammaiset, eli eniten hoitoa ja tukea tarvitsevat asiakkaat. Vihreä siipi on pääasiassa tarkoitettu ikääntyneemmille asiakkaille sekä autistisille henkilöille. Sininen siipi taas vastaa kaikkein toimeliaimpien asiakkaiden toiminnasta ja muistuttaakin hieman työtoimintaa. Jokaisessa siivessä on omia toimintoja ja ryhmiä, joihin asiakkaat ovat päässeet vaikuttamaan ja lisäksi on myös yhteistä kurssitoimintaa johon jokainen asiakas voi omien mieltymystensä mukaan hakea. (Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010a.)

Päivätoiminnan henkilökunta on listannut tärkeimmiksi vahvuuksikseen asiakkaan yksilöllisen kuntoutuksen, kuntouttavaan työskentelyyn, tasa-arvon vaalimisen sekä ennakkoluulottoman asenteen. Myös huumori ja hyvät henkilökemiat auttavat henkilökuntaa pysymään motivoituneina ja avoimina usein asioiden ja toimintamallien kokeilulle. Positiivinen ja avoin asenne muutokseen, kehittymiseen sekä koulutukseen näkyy henkilökunnan pyrkimyksessä olla selvillä jatkuvasti kehittyvistä toimintamuodoista sekä kehittää omaa työyhteisöä toimimaan yhteneväisten tavoitteiden mukaisesti. (Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010c.)

3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Vaihtoehtoisia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä on Suomessa tutkittu jonkin verran, mutta löytämämme tutkimukset olivat lähinnä yliopistotasoisia pro gradu-töitä. Täysin tämän tutkimuksen kaltaista selvitystä emme myöskään löytäneet ymmärrettävästi siitä syystä, että aiheemme on melko rajattu. Se on kohdennettu tiettyyn toimintayksikköön ja siellä oleviin tiettyihin asiakkaisiin ja työntekijöihin. Erilaiset kommunikointimenetelmät ja niiden soveltuvuus arkeen on hyvin paikka- ja henkilökohtaista, eikä näin ollen tutkimuksesta saatuja tietoja voida yleistää. Lisäksi Virvelin päivätoiminta on niin uusi, ettei siellä ole aikaisemmin tehty juurikaan tutkimuksia. Löysimme kuitenkin tutkimuksia, joissa oli osittain tutkittu samoja asioita kuin omassa opinäytetyössämme, tosin ne kaikki oli toteutettu päiväkotitai koulumaailmassa.

Pia Karila (2008) tutki pro gradu -työssään ympäristön ja kommunikoinnin apuvälineiden muokkaamisen merkitystä AAC-menetelmien käyttämiseen Ruskeasuon koulun kansiohankkeessa. Tutkimuksen kohteena oli AAC-menetelmiä käyttävien henkilöiden lähipiiri. Tuloksista käy ilmi, että lähiihmisten perehdyttämisen ja kommunikointikansioiden päivittämisen seurauksena kommunikointikansioiden käyttöaktiivisuus lisääntyi. Niihin suhtauduttiin myös aiempaa positiivisemmin.

Kaisa Koskisen ja Pia Sippolan (2006) pro gradu -tutkimuksessa *Moniammatillinen yhteistyö puhetta tukevaa kommunikointia aloitettaessa* paneuduttiin eri toimijoiden väliseen moniammatilliseen yhteistyöhön AAC-menetelmien käyttöönotossa. Tutkimuksessa selvitettiin myös lasten perheiden ja päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia AAC-menetelmien käytöstä ja niiden merkityksestä. Tulosten mukaan moniammatillisen yhteistyön sujuvuuteen vaikuttavat monet seikat, kuten työntekijöiden erilaiset ammattiroolit, tieto menetelmistä ja siitä kuinka niitä käytetään sekä kuinka merkitykselliseksi menetelmät koetaan. Erityisesti yhteistyön sujumaan lähteminen vaatii aikaa. Vastaajat kokivat moniammatillisuuden kuitenkin hyödylliseksi. Työntekijät kokivat AAC-menetelmien käyttöönoton aluksi melko suurena haasteena ja se vaatiikin työyhteisöltä paneutumista ja työn organisointia. Kun menetelmät alkoivat sujua, niistä oli kuitenkin todella hyötyä myös sellaisille lapsille, jotka kommunikoivat puheen avulla. Kotona AAC-menetelmät oli otettu varovaisesti vastaan, mutta ajan myötä ne ovat tulleet toimivaksi ja helpottavaksi osaksi arkea. Erityisesti erilaiset kuvat koettiin toimiviksi.

Samansuuntaisia tuloksia työntekijöiden kokemuksista AAC-menetelmien käytöstä sai Heini Vendelin (2006) pro gradu -tutkimuksessaan *Vanhempien ja opettajien kokemuksia lasten kommunikointikansioiden käytöstä*. Tulokset osoittivat, että suurimmalla osalla lapsista kommunikointikansion käyttöönotto on vaikuttanut positiivisesti lapsen osallisuuteen ja vuorovaikutukseen ja sen käyttöön suhtauduttiin myönteisesti.

4 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä osiossa esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys, joka selventää tutkimuksen merkitystä ja lähtökohtia. Ensiksi käsitellään kehitysvammaisuutta, sillä suurin osa päivätoiminnan asiakkaista on ihmisiä, joilla on kehitysvamma, aikuisiällä vammautuneita on vain pieni osa. Tämän jälkeen tulevat kommunikaation ja vuorovaikutuksen teoriakappaleet ovat oleellisia aiheita vaihtoehtoisesta kommunikaation merkityksen ymmärtämisessä. Vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä käsittelevät kappaleet rajasimme niihin menetelmiin, joita työntekijät nimesivät käyttävänsä työssään. Kaikkien erilaisten menetelmien ja sovellusten esitleminen olisi ollut hyvin työlästä ja kokonaisuudesta olisi tullut turhan laaja opinnäytetyön kokoiseen tutkimukseen. Lopuksi käsitellään sosiaalipedagogiikkaa, sosiokulttuurista innostamista ja valtaistavaa sosiaalityötä asiakastyön sekä asiakkaiden osallisuuden ja subjektiivisuuden näkökulmasta.

4.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuus-käsitettä käytetään hyvin eritasoisesti ja -tavalla rajoituneista ihmisistä. Kehitysvammainen henkilö voi olla lievästi toimintarajoitteinen, täysin luku- ja kirjoitustaitoinen ihminen tai toisaalta esimerkiksi kommunikointitaidoiltaan voimakkaasti rajoittunut ja täysin hoivattava henkilö. Lisäksi kehitysvammaisuus voi ilmetä monella eri tavalla näiden kahden esimerkin väliltä. Suomessa on arviolta 35 000- 40 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma. (Vernerinet kehitysvamma-alan verkkopalvelu 2010.)

Kehitysvammaisten tukiliitto Ry:n (nd) näkemyksen mukaan kehitysvamma ei ole sairaus, vaan se on vamma tai vaurio, joka vaikeuttaa ihmisen jokapäiväistä arjesta selviytymistä. Kehitysvamman taso voi siis vaihdella juuri ja juuri havaittavasta oppimisvaikeudesta vaikeaan vammaisuuteen. Kehitysvammaisilla ihmisillä on usein myös lisävammoja, jotka vaikuttavat negatiivisesti esimerkiksi liikkumiseen, kommunikointiin puheen avulla ja muuhun yleiseen vuorovaikutukseen. Pelkästään fyysisesti poikkeava ihminen ei siis ole kehitysvammainen, vaan kehitysvamma on vamma ymmärrys – ja käsitelykyvyn alueella.

Suomen tämänhetkisen kehitysvammalain mukaan kehitysvammainen henkilö on sellainen, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Vammalla tarkoitetaan sellaisia fyysisiä ja psyykkisiä seikkoja, jotka vaikuttavat yksilön toiminta- ja suorituskäyttöön. Kehitysvammaisuus ei siis koske vain aivojen ja hermojen vammaa tai vajaatoimintaa, vaikka se muodostaakin merkittävimmän ryhmän kehitysvammaisuutta määriteltäessä. Aivojen kehityshäiriöistä johtuvaa tilaa kutsutaan älylliseksi kehitysvammaisuudeksi. Sillä tarkoitetaan henkisen suorituskäytön kehityksen estymistä tai epätäydellisyyttä, erityisesti kognitiivisten, kielellisten ja motoristen taitojen alueella. Kehi-

tysvammaisuus diagnosoidaan ennen 18 vuoden ikää, sillä myöhemmin ilmenivät suorituskyvyn heikentymiset selitetään yleisesti dementialla. (Kaski, Manninen, Mölsä & Pihko 1997, 18–19.) Kehitysvamma voi ilmetä esimerkiksi ennen syntymää sikiövaiheessa, johtua esimerkiksi synnytyksessä tapahtuneista komplikaatioista tai lapsuusiässä ilmenneistä sairauksista. Joidenkin kehitysvammojen syitä ei kuitenkaan pystytä määrittämään eikä niitä näin ollen pystytä diagnosoimaan. (Mäki 2011.)

Diagnooseja kehitysvammaisuudelle tunnetaan lääketieteessä todella monia, mutta monesti kehitysvammaa ei pystytä täysin diagnosoimaan, sillä syyt ja seuraukset vamman olemassaoloon ovat usein vaikeasti eroteltavissa. Yleisin oireyhtymä kehitysvammaisilla tunnetaan Downin oireyhtymänä, joka johtuu kromosomipoikkeavuudesta. Sitä esiintyy kymmenellä prosentilla kehitysvammaisista ihmisistä. Monilla esiintyy myös lisäsairauksia tai –vammoja, jotka ovat usein ominaisia tietyille oireyhtymille. Näistä yleisimpiä ovat puhevamma, jota ilmenee 44,3 prosentilla, jokin psyykinen sairaus 30,5 prosentilla, näkövamma on 26,5 prosentilla, liikuntavamma 24,4 prosentilla, epilepsia 19,3 prosentilla ja kuulovammaisuutta ilmenee 4,9 prosentilla. (Kehitysvammaisten Uudenmaan tukipiiri Ry 2009a.)

Rajaniemen ja Seppälän (2011) mukaan kehitysvammaisuudella ei kuitenkaan automaattisesti pidä selittää kaikkia henkilöllä ilmeneviä rajoituksia toimintakyvyn alueella. Aistitoiminnoissa, motoriikassa, puheessa ja muussa kommunikaatiossa ilmenevät sekä somaattiseen tai mielenterveyteen liittyvät hankaluudet voivat entisestään alentaa psykososiaalista toimintakykyä ja näin ollen estää henkilöä saavuttamasta edellytystensä mukaista tasoa elämänhallinnassaan. Näistä lisävammoista ja haitoista monet ovat hoidettavissa ja kuntoutettavissa, ainakin osittain. Kuulo – ja näkövammot saattavat usein jäädä tunnistamatta ja näin ollen tulkinnallisesti lisäävät kehitysvamman aiheuttamia vaikeuksia.

Kehitysvammaisuudesta puhutaan myös silloin, kun yksilön toimintakyky on huomattavasti rajoittunut esimerkiksi keskimääräistä heikomman äyllisen tason takia. Tämä tarkoittaa älykkyysosamäärää (ÄO), joka on alle 70, kun taas keskimääräisesti väestön ÄO on 100 (Suomen Mensa Ry 2009). Tähän liittyy samanaikaisesti vaikeuksia adaptiivisten taitojen, kuten kommunikaation, itsestä huolehtimisen, asumisen, itsehallinnan, yhteisössä toimimisen, oppimiskyvyn ja työn hallinnassa. Kehitysvammaisuuden määrittelyyn liittyy vahvasti yksilön kyky oppia ja ylläpitää arkielämään liittyviä toimintoja, sillä se luo huomattavia rajoituksia käsitteelliseen, käytännölliseen ja sosiaaliseen älykkyyteen. (Kehitysvammaliitto ry 1995, 15–17.)

Ihmiselle, jolla on kehitysvamma, uusien ja erilaisten asioiden opettelu on haasteellisempaa kuin muille. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö kehitysvammaiset ihmiset voisi oppia monia asioita samalla tavalla kuin muut. Älykkyys on ainoastaan osa ihmisen persoonallisuutta. Monet asiat vaikuttava siihen millaiseksi ihmiseksi kasvamme. Näitä asioita ovat muun muassa

elinympäristö, kasvatus, oppiminen ja elämäkokemukset. Tuella, ohjauksella ja erilaisilla palveluilla voidaan edesauttaa kehitysvammaisten ihmisten elämistä yhteiskunnan tasa-arvoisina jäseninä. Tuen tarpeet voivat liittyä esimerkiksi ympäristössä liikkumiseen, itsenäisyyteen, sosiaalisiin taitoihin, turvallisuuteen, terveyteen, vapaa-aikaan, työhön ja kommunikointiin. (Kehitysvammaisten tukiliitto Ry nd.)

Äystö (1996, 19–22) toteaa, että kehitysvammaisten ihmisten toimintakykyä voidaan mitata monella tavalla, mutta missään tapauksessa se ei ole helppoa tai yksiselitteistä, sillä vamma on osa yksilön persoonaa ja sen vaikutuksen näkyvät eri tavalla eri toimintaympäristöissä. Toimintakykyyn voi esimerkiksi vaikuttaa suuresti myös yksilön temperamentti, onko hän ujo vai rohkea, puhelias vai hiljainen ja niin edelleen. Toimintakyky ja sosiaalinen kyvykyys voivat myös muuttua selvästi elämän aikana esimerkiksi opiskelun, kuntoutuksen tai jonkin elämänmullistuksen johdosta. Kehitysvammaliitto Ry (2007) toteuttaa kehitysvammaisuuden tason ja toimintakyvyn arviointia testein, jotka läpäisevät suuren määrän elämän eri osa-alueita, riippuen siitä halutaanko selvyyttä yksilön fyysiseen, sosiaaliseen ja/tai psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä. Tällaisten arviointien avulla saadaan arvokasta tietoa, kuinka paljon ja millaista tukea yksilö tarvitsee toimiakseen ja kuinka kuntoutuksella ja ohjauksella päästään lähemmäksi yksilön omia tavoitteita elämässä. Voidaan myös nähdä, että kehitysvamman jokapäiväiset rajoitukset ovat suorassa suhteessa siihen, kuinka valmis yhteiskunta on niitä tukemaan (Kehitysvammaisten tukiliitto Ry nd.).

Pihlaja ja Svärd (1997, 240) toteavat, että lapsilla ja nuorilla kehitysvamma näkyy koulunkäynnissä usein vaikeutena uusien asioiden oppimisessa ja jo opittujen asioiden muistelemissa ja hyödyntämisessä myöhemmin. Tämä johtuu siitä, että usein kehitysvammaisten muisti on lyhytaikainen ja rajoittunut, jolloin useiden havaintojen samanaikainen mielessä pitäminen on hankalaa. Käsitteiden muokkaaminen ja järjestäminen on heille yleensä hankalaa, eikä laajojen asiakokonaisuuksien omaksuminen näin onnistu.

Sosionomeina (AMK) työskennellessämme emme niinkään keskity asiakkaan kehitysvammadiagnosiin, vaan tärkeämmässä roolissa ovat sosiaaliset taidot ja toimintakyky. Pyrimme kohtaamaan jokaisen asiakkaan yksilönä, emmekä halua ennakkokäsitysten muokkaavan omiamme eikä asiakkaan käsityksiä hänen tarpeistaan, tavoitteistaan tai rajoituksistaan. Tähän ajattelutapaan vaikuttaa varmasti Hämeen Ammattikorkeakoulun sosionomikoulutuksen mukanaan tuoma sosiaalipedagoginen viittekehys asiakastyöhön.

4.2 Kommunikaatio ja vuorovaikutus

Rødbroe ja Suosalmi (2000, 12) toteavat kommunikaation olevan jonkin seikan tuomista yhteiseen tietoisuuteen. Erilaiset ilmaisut toimivat välineinä omien tunteiden, ajatusten ja havaintojen julkituomisessa. Kommunikaatioon ei välttämättä tarvita puhuttua kieltä, vaikka sen nähdäänkin olevan kaikkein tehokkain keino elämysten ilmaisussa. Ennen kielen kehittymistä juuri ilmeet, eleet ja ääni toimivat kommunikoinnin välineinä. Kommunikaatiota voi esiintyä tilanteissa, joissa on vähintään kaksi osapuolta. Jotta se olisi toimivaa, tulee molemman osapuolen huomioida toisensa reagoiden toistensa viesteihin, ja toimien aktiivisena aloitteen tekijänä. Toimivassa kommunikaatiossa on hyvin tärkeää, että molemmat osapuolet ovat samanarvoisia tekijöitä kommunikaation ylläpitämisessä ja luomisessa, eivätkä kummankaan viestit ole toisinaan tärkeämpiä.

Kommunikointi syntyy aina ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. On tärkeää, että sisältö ja aihe, josta kommunikoidaan, on mielenkiintoinen ja motivoiva molemman osapuolen mielestä. Kommunikaation kehittymistä edesauttavat positiiviset kokemukset omista vaikutusmahdollisuuksista kommunikaatiotilanteessa, sekä yhteisen ymmärryksen saavuttamisesta. Kommunikaation kehittymistä tukee myös mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa monien eri ihmisten kanssa. (Rødbroe & Suosalmi 2000, 13, 18.)

Hyvän vuorovaikutuksen edellytyksiä ovat muun muassa sen jatkuvuus, monipuolisuus ja vaihtelevuus, sekä molempien osapuolten aktiivisuus ja aloitteellisuus. Vuorovaikutusta tulisi olla monien eri ihmisten kanssa. On tärkeää, että vuorovaikutuksen säännöt ovat yhdessä sovittuja ja molemmilla osapuolilla on mahdollisuus tunteidensa näyttämiseen ja eri aistien käyttämiseen. (Rødbroe & Suosalmi 2000, 18.)

Kuten aikaisemmasta kappaleesta 4.1 käy ilmi kehitysvammaisuus on hyvin monimuotoinen vammadiagnoosi. Kaisa Launonen (1998, 150–151) toteaa, että siihen voi liittyä monenlaisia ongelmia, jotka vaikuttavat yksilön kommunikointiin, mutta kaikilla kehitysvammaisilla ei suinkaan ole erityisvaikeuksia puheessa ja kielessä. Yksilölliset ominaisuudet, sekä kehitysvammaisuuden syyt vaikuttavat yhdessä kielen kehitykseen ja piirteisiin. Joihinkin kehitysvammadiagnooseihin voidaan kuitenkin liittää tiettyjä erityispiirteitä kommunikointia heikentävistä tekijöistä. Esimerkiksi Williamsin syndroomaan liittyy usein nimeämisvaikeus ja Fragile X- syndroomaan puheen sujuvuuden muutokset.

Kaisa Launonen (1998, 151) toteaa, että kuten yleensä, myös ihmisillä, joilla on kehitysvamma kielen ja kommunikointikyvyn kehitys seuraa tiettyjä lainalaisuuksia, eli ennen kuin uusi asia voidaan oppia, tulee tietyt vanhat taidot hallita. Esimerkiksi riittävä ympäristön hahmottaminen ja jäsentäminen on

edellytys tavoitteellisen itsensä ilmaisun kehittymiselle. Kielellinen kehittyminen lapsella, jolla on kehitysvamma, on usein paljon tavanomaista hitaampaa eikä kaikkia kehityksen vaiheita välttämättä saavuteta ollenkaan.

Toimittaessa ihmisten kanssa, joilla on puhevamma tai ongelmia vuorovaikutuksessa, on hyvä ottaa huomioon muutamia seikkoja, jotka voivat helpottaa ja edesauttaa toimivaa kommunikointia. Aluksi on hyvä selvittää kuinka juuri kyseinen henkilö kommunikoi, ja kuinka se sujuu parhaiten hänen kanssaan. Rauhallinen ympäristö ja ajan antaminen kommunikoinnin etenemiselle ovat tärkeitä. Katsekontakti ja kehonkielen käyttö on tärkeää ja niitä voi olla hyvä joskus korostaa, jotta viesti olisi selkeämpi. Katse auttaa ylläpitämään kontaktia ja ilmaisee toiselle osapuolelle, että viesti on todella tarkoitettu hänelle. Ymmärtämistä edesauttaa usein lyhyiden, selkeärakenteisten ja yksiselitteisten viestien käyttö, rauhallisuus viestinnässä, sekä asian konkretisointi esimerkiksi piirtämällä, osoittamalla tai näyttämällä. Jos toisen viestistä ei saa kunnolla selvää, ei tulisi koskaan tulkita sitä oman mielen mukaan tai esittää, että asia on ymmärretty. Tällaisissa tilanteissa kannattaa enemmän kysyä varmentavia kysymyksiä, esimerkiksi niin, että niihin voi vastata kyllä, ei tai en tiedä. Joskus toistokin auttaa, oman kysymyksen voi kysyä uudestaan tai kertoa mitä hänen viestistään ymmärsit ja pyytää häntä toistamaan sen uudestaan. Toisinaan epäselviä tai vajaita viestejä voi ja pitää yrittää tulkita, mutta tällöin tulisi aina varmistaa että tulkinta on oikea. Toisinaan käy myös niin, ettei yhteistä ymmärrystä löydy. Tällöin voi olla hyvä pyytää apua joltakin, joka tuntee kommunikointikumppanin ja hänen kommunikointitapansa paremmin tai asiaan voi vaikka palata uudemman kerran joskus myöhemmin. (Tikoteekki 2005, 5,9.)

Ihmisen itsetunnon ja minäkuvan kehittämisessä on suuressa roolissa se, kuinka hänen viestintäänsä vastataan. Tähän tulisi kiinnittää erityisesti huomiota jo lapsuudessa, sillä lapsilla, joilla on kehitysvamma, positiiviset kokemukset vuorovaikutuksesta ja kommunikoinnista voivat helposti jäädä melko vähäiseksi. Usein pieniä onnistumisen hetkiä ei aina muisteta tai ymmärretä iloita, sillä helpommin keskitytään vain puutteisiin ja siihen, mitä hän ei vielä osaa verrattaessa ikätovereihinsa. Itsetunto-ongelmat vaivaavat monia aikuisia kehitysvammaisia ihmisiä, sillä he ovat joutuneet huomaamaan omat rajoitteensa kommunikoinnissa verratessaan omaa toimintakykyään muihin lähiympäristönsä ihmisiin. Tämä johtaa usein arkuuteen ottaa kontaktia ja saattaa rajoittaa opittujen vuorovaikutustaitojen täysipainoista käyttöä, sillä hyvä itsetunto ja positiivinen minäkuva ovat edellytyksiä tasapainoiseen vuorovaikutukseen. Jotta ihminen, jolla on kehitysvamma, kehittyisi niin täysipainoiseksi ja oma-aloitteiseksi kommunikoidjaksi, kuin omien kykyjensä puitteissa on mahdollista, tarvitsee hän siihen erityistä tukea ja kannustusta. (Launonen 1998, 154.) Kommunikoinnin kehittämisessä tulisi ottaa huomioon myös se, että ihminen, jolla on kehitysvamma saattaa käyttää viestinnässään yllättäviäkin kehonosia, joihin ei yleensä juurikaan kiinnitetä huomiota. Tällaisten viestien huomioiminen on kuitenkin hyvin tärkeää, sillä jos toimintaan ei vastata millään lailla, aloitteiden tekemisestä luovutaan helposti. (Rødbroe & Suo-

salmi 2000, 19.) Terve itsetunto ja kannustus vuorovaikutuksen kehittymisessä vaikuttavat toki myös siihen haluaako ihminen ylipäättään olla vuorovaikutuksessa muihin, ja nauttiiko hän itsensä ilmaisemisesta (Launonen 1998, 154).

Harjoittelujaksoista ja töistä saamamme kokemuksen mukaan asiakkaan aito ja empaattinen kohtaaminen kannustaa sekä työntekijää että asiakasta tekemiseen ja toimintaan. Ajan antaminen, ymmärtämisen ja ilmaisun tukeminen on tärkeää. Positiivinen kokemus vuorovaikutuksesta motivoi vuorovaikutukseen jatkossakin. Nämä kaikki viestittävät asiakkaalle hänen tärkeydestään ja kuulukseksi tulemisesta.

4.3 Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät

Osa väestöstä ei käytä puhetta kommunikoinnissaan lainkaan tai se on hyvin vähäistä. Tällöin he saattavat tarvita jotakin muuta kommunikointikeinoa, joka täydentää puhuttua kieltä tai korvaa sen kokonaan. Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi merkitsee sitä, että puhutun kielen täydennykseksi tai sen sijasta käytetään muita kommunikoinnin muotoja, kuten viittomia, graafisia merkkejä tai kirjoitusta. (Tetzchner & Martinsen 2000, 13, 20.) Vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä kutsutaan myös AAC-menetelmiksi (Augmentative and Alternative Communication), josta suomennettuna käytetään nimitystä puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät (Tolvanen 1998, 109–110).

Vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä ovat muun muassa viittomakieli, tukiviittomat sekä erilaiset kuvat ja graafiset merkit. Myös valokuvat, piktogrammit, PCS-kuvat (Picture Communication Symbols), bliss-kieli ja erilaiset tekniset laitteet voivat toimia kommunikoinnin apukeinoina. Joidenkin asiakkaiden kohdalla taas kirjoittaminen tai piirtäminen voi olla toimiva menetelmä kommunikoinnin helpottamiseksi. Kosketeltavat merkit ja esineet ovat hyödyksi erityisesti henkilöille, joilla on kuulon ja näön häiriöitä. Erilaisia teknisiä laitteita, kuten mukautettuja tietokoneen hiiriä ja puhelaitteita on myös kehitetty kommunikoinnin tueksi. Eri menetelmää valitessa on otettava huomioon ympäristö, jossa menetelmää käytetään. Mistään menetelmästä tai laitteesta ei ole hyötyä, jos niitä käyttävän läheiset eivät osaa tai pysty sitä käyttämään ja ymmärtämään. Tästä syystä monella onkin käytössä useampia menetelmiä, joita käytetään eri paikoissa. Esimerkiksi kotona voidaan viittoaa, mutta kaupungille lähdettäessä otetaan mukaan kommunikointikansio, jotta oman asian saa selvitettyä esimerkiksi kassahenkilölle. (Kuder 1997, 254–264.)

Huhtasen (2001a, 15) mukaan kommunikointi voidaan jakaa avusteiseen ja ei -avusteiseen kommunikointiin. Avusteiseen kommunikointiin lasketaan kuuluvaksi erilaiset apuvälineet, graafiset merkit ja erilaiset esineet. Näissä kommunikoinnin muodoissa kommunikoiija ja kielellinen ilmaus ovat toisistaan fyysisesti erillään. Kommunikointia, jossa henkilö on itse kielellisten il-

mausten tuottajana, kutsutaan ei-avusteiseksi. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi puhe, viittomat ja elekieli.

Kommunikointimenetelmien suunnittelu tulisi aina toteuttaa yhteistyössä asiakkaan, hänen lähipiirinsä ja vaihtoehtokommunikoinnin asiantuntijoiden kanssa. On otettava myös huomioon, että jokainen ihminen on yksilöllinen myös kommunikoinnin kannalta katsottuna. (Papunet 2011a.)

4.3.1 Kehonkieli

Eleiden käyttö itsensä ilmaisussa on ihmiselle luonnollinen tapa viestittää ajatuksiaan ja tunteitaan. Ilmeet, eleet ja kehonviestit ovat erityisen tärkeä osa kommunikointia henkilön kanssa, jolla on haasteita kommunikoinnissa. Kun puheen ymmärtäminen ja tuottaminen on ongelmallista, tällaisilla pienillä eleillä on suuri merkitys ymmärtämisen kannalta. (Huuhtanen 2001b, 26.)

4.3.2 Selkokieli

Selkokielellä tarkoitetaan helppotajuista ja yksinkertaistettua kielenkäyttöä, jonka avulla asioita on helpompi ymmärtää. On olemassa sekä puhuttua että kirjoitettua selkokieltä. (Kehitysvammaisten Uudenmaan tukipiiri Ry 2009b.)

4.3.3 Viittomat

Viittomia voidaan käyttää kommunikoinnin tukena eri muodoissa, kuten esimerkiksi tukiviittomina tai viittomakielenä. Tukiviittomat on johdettu viittomakielestä, mutta viittomia usein sovelletaan ja helpotetaan jokaiselle yksilöllisesti sopivaksi. Tämä tarkoittaa sitä, että viittomia käytetään puheen rinnalla selkeyttämään sanojen merkityksiä ja korostamaan lauseen avainsanoja. (Papunet 2010a.) Viittomakielessä tärkeässä roolissa on puolestaan sen oma varsinainen kielioppi, jonka taivutusmuodot ja sanajärjestys ovat omanlaisensa (Tetzchner & Martinsen 2000, 22). Tukiviittomia voidaan käyttää myös muiden kommunikointia tukevien menetelmien rinnalla, sillä eri aistikokemukset kuten näkö, kuulo, liike, tunto ja rytmi helpottavat muistamista ja kieliopillisten rakenteiden ymmärtämistä. Tukiviittomia käytettäessä ilmeiden ja eleiden merkitys korostuu. Myös puheen käyttäminen tukiviittomien rinnalla on tärkeää. (Papunet 2010a.)

4.3.4 Kuvat

Kuvat auttavat meitä kaikkia jäsentämään ja hahmottamaan ympäristöämme paremmin, esimerkiksi liikennemerkit ja laitteiden käyttöohjeet helpottavat liikkumistamme ja toimimistamme, mutta niiden käyttö itsessään ei ole sinänsä kommunikointia. Kuvia ymmärtämisen ja oman ilmaisun välineenä käytetään usein tukemaan tai korvaamaan puhuttua, kirjoitettua tai viitottua viestiä sekä jäsentämään itsenäistä toimintaa ajattelun tukena. Ymmärtämisen ja oman ilmaisun tukemisen lisäksi kuvat ovat toimiva menetelmä päivittäisten tapahtumien jäsentämiseen. (Tikoteekki 2009, 3.) Kuvakommunikaatiossa voidaan yleisten kuvakokoelmien lisäksi käyttää esimerkiksi lehdestä leikattuja kuvia, piirroksia, valokuvia, värejä sekä kuvia viittomista (Papunet 2010b).

Kuvista voidaan rakentaa erilaisia apuvälineitä kommunikoinnin tueksi. Kommunikointitauluissa ja –kansioissa asiat on esitetty esimerkiksi kuvin, merkein tai symbolein. Keskustelu tällaisen kansion tai taulun avulla etenee aihepiireittäin olevien kuvien tukemana. (Papunet 2011b.) Kuten aikaisemmissa kappaleissa on todettu, vaihtoehtokommunikaatioon liittyy vahvasti ajatus niiden yksilöllisestä käytöstä ja sovellettavuudesta. Kuvista voi rakentaa esimerkiksi vain muutamia kuvia sisältäviä niin sanottuja avainnauhuja, jotka roikkuvat kaulassa tai yksittäisiä kuvia voidaan laittaa tarpeellisiin paikkoihin. Tästä esimerkkinä pyörätuolin käsinojissa olevat eriväriset kuvat, joista toinen symboloi kielteistä ja toinen myönteistä vastausta.

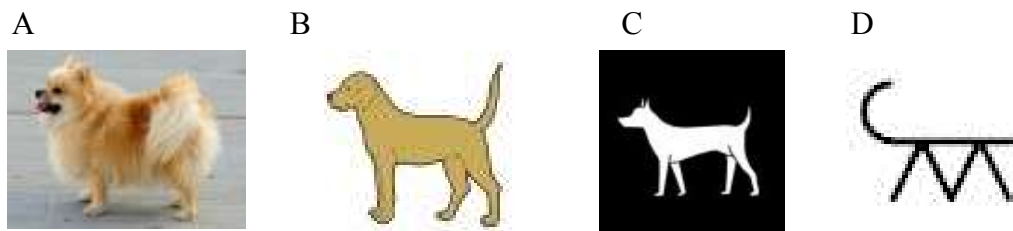
Erilaisia kuvakokoelmia on paljon ja joidenkin kokoelmien käyttäminen on maksullista. Toisia kuvia puolestaan voidaan käyttää ja hankkia maksutta esimerkiksi Papunetistä. (Papunet 2011c.) Havaintojemme mukaan Virvelin päivätoiminnassa käytetyimpiä kuvakokoelmia ovat piktogrammit ja PCS-kuvat. Ne ovat myös yleisesti yhdet käytetyimmistä kuvakommunikaation apuvälineistä (Papunet 2011c). Piktogrammit (Pictogram Ideogram Communication, PIC) ovat mustavalkoisia yksinkertaisia siluettimaisia piirroskuvia, joissa kuvan merkitys on kirjoitettu niiden yläreunaan. (Tetzchner & Martinsen 2000, 30.) Kuvien saatavuus vaihtelee maittain. Suomessa on saatavilla noin 900 piktogrammikuva. PCS-kuvia (Picture Communication Symbols) puolestaan on saatavilla suomenkielisinä yli 9000 kappaletta. Ne ovat yksinkertaisia kuvaavalla sanalla varustettuja värillisiä tai mustavalkoisia piirroskuvia. Tavallisten kuvien lisäksi noin 1000 kuvaa on mahdollista saada liikkuvina animoituina kuvina. (Papunet 2011c.)

Bliss-kieli on myös yksi paljon käytetyistä kuvakommunikaation muodoista (katso kuva 1, esimerkki D). Se on puhetta tukeva ja korvaava kommunikointikeino, jossa sanat on korvattu erilaisilla piirrossymboleilla. (Papunet 2011d.) Bliss-kieli muodostuu sadasta perusmerkistä, radikaalista, joita yhdistelemällä voidaan muodostaa sanoja, joille ei ole perusmerkkiä. Bliss-symbolien graafinen muoto saattaa tuntua monimutkaiselta, sillä niissä käytettävät perusmerkit

ovat harvoin konkreettisesti asiaa kuvaavia. Bliss-symboleja käyttävillä tulee näin ollen olla hyvä näköaisti, sekä hyvät kielelliset ja älylliset taidot. (Tetzchner & Martinsen 2000, 26.)

Kokosimme esimerkkejä Papunetin sivuilta kuvakommunikoinnista (Kuva 1.). Sivuilla on kuvatyökalu, jolla voi hakea ja tulostaa erilaisia kuvia. Aiemmin mainitsemamme piktogrammit ja PCS-kuvat eivät ole sieltä saatavilla, koska ne ovat maksullisia. Vaikka esimerkissä onkin vain neljä erilaista kuvaa, ne osoittavat hyvin sen, kuinka erilaisia kuvakommunikoinnin välineet voivat olla.

Kuva 1. Kuvakommunikoinnissa käytettyjä erilaisia symboleja sanalle koira. Kuvissa sana koira on esitetty valokuvana (A), piirroksena (B) ja sclera- piktogrammilla (C). (Papunet 2011e.) Lisäksi sana on esitetty Bliss-symbolilla (D) (blissymbolics.uk nd).

4.3.5 Piirtäminen

Merikosken mukaan (2001, 73–75) kirjoittamisen ja piirtämisen avulla voidaan myös selventää asioita vuorovaikutustilanteessa. Pikapiirtämisessä ajatuksena on piirtää yksinkertaisia kuvia ja tarvittaessa niiden yläpuolelle voi kirjoittaa kuvan merkityksen. Piirroksen taidokkuudella ei ole niinkään merkitystä, mutta kuvan nimeäminen piirtämisen aikana on tärkeää. Kuvia piirtämällä ja vaihtoehtoja antamalla voidaan viedä keskustelua eteenpäin. Keskustelun edetessä piirretään erilaisia vaihtoehtoja, joista voidaan osoittamalla valita mitä asiaa käsitellään. Piirroskuvakommunikoinnin avulla voidaan selventää monissa erilaisissa tilanteissa sellaisiakin asioita, joihin ei ole olemassa kuvia tai joita ei ole sillä hetkellä saatavilla.

4.3.6 Tekniset apuvälineet

Glennen ja DeCoste (1997, 60–80) toteavat, että yksinkertaisimmillaan tekniset apuvälineet ovat käsin tehtyjä ei-sähköisiä välineitä, kuten aakkostauluja tai katsekehikkoja. Tekniikan kehittyessä luodaan kuitenkin myös jatkuvasti lisää yhä monipuolisempia ja monimutkaisempia elektronisia apuvälineitä. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset tietokoneohjelmat ja niihin tarkoitetut ohjaimet, jotka voivat toimia katsesensorin, äänen, kosketuksen tai puhalluksen avulla, sekä elektroniset kuvataulut tai -kansiot. Lisäksi on kehitetty muun

muassa erilaisia puhelaitteita, joiden avulla voidaan luoda puhetta esimerkiksi kirjoittamalla, tai niihin voi tallentaa sanoja ja lauseita.

4.3.7 Ympäristö

Ympäristö on myös erittäin tärkeä osa kommunikaatiota ja ymmärtämistä tuettaessa, vaikka se ei aina välttämättä ole ensimmäinen mieleen tuleva seikka. Ympäristöä suunniteltaessa tulee ottaa huomioon tilaa käyttävät henkilöt ja heidän erityistarpeensa. Sen tulisi luoda ihmisille mahdollisuus kommunikoida omalla tavallaan ja siihen tarvittavat välineet tulisi olla saatavilla ilman vaivaa. Ympäristön pitäisi mahdollistaa ihmisen omien tarpeidensa ja halujensa ilmaisun silloinkin, kun kukaan ei ole sitä kysynyt erikseen. Kannustava ja positiivinen ilmapiiri ovat myös oleellisia tekijöitä toimivassa kommunikointiympäristössä. Virikkeellinen toimintaympäristö toimii ajatuksia ja mieltä, sekä sitä kautta usein myös vuorovaikutustarpeita aktivoivana tekijänä. Lisäksi ympäristössä olevat pienetkin esineet, hajut ja tutut kosketusaistit voivat auttaa asian ymmärtämistä. Esimerkiksi kahvipussia haistamalla, tai kosketamalla asiakas voi saada viestin kahville menosta. (Hakamäki, 2009.)

4.4 Sosiaalipedagogiikka

Sosiaalipedagogiikka nähdään jatkuvasti itseään luovana ja uudistavana toiminta- ja ajatteluperinteenä (Hämäläinen & Kurki 1997, 10). Sosiaalipedagogiikka on pääasiassa oppi-, koulutus-, työ- ja tutkimusala, johon vaikuttavat aina kunakin aikana vallitsevat ihmis-, moraali-, yhteiskunta- ja tiedekäsitykset. Sosiaalipedagogiikka korostaa inhimillisyyden, henkisten arvojen ja yhteisöllisyyden edistämistä yhteiskuntaelämässä pedagogisin keinoin. Sillä pyritään edistämään ihmisen sosiaalisuutta, sekä auttamaan hänen sosiaalista kasvua ja kehittymistä (Kurki 2010, 149–150). Sen perusongelmana ja pyrkimyksenä on yhteiskuntaan integroitumisen, eli osallisuuden, edistäminen. Sosiaalipedagogiikassa pyritään myös ennaltaehkäisyyn etsimällä ja tarkastelemalla sosiaalisten ongelmien syntyä, ilmenemismuotoja ja vaikutusta. Elämänlaadun parantaminen osallistamisella, innostamisella, itseapuun auttamisella sekä itsekasvatuksellisten prosessien käynnistämällä ja vahvistamisella on keskeinen metodi. Sosiaalipedagogiikan pyrkimys on auttaa ihmistä elämään täydesti kaikilla olemassaolon tasoilla, niin fyysisesti, psyykkisesti, sosiaalisesti, yhteisöllisesti, yksilöllisesti kuin kulttuurisestikin. (Hämäläinen & Kurki 1997, 13–16.)

4.5 Sosiokulttuurinen innostaminen

Hämäläinen ja Kurki (1997, 196–199) toteavat sosiokulttuurisen innostamisen olevan vahva sovellusalue sosiaalipedagogiikassa. Innostamisen katsotaan olevan ammatillista toimintaa, jonka pohjana on sosiaalipedagogiikan tietoperusta. Se on syntynyt yhteiskunnissa olleiden kriisien pohjalta ja sillä on monia erilaisia tehtäviä. Sosiokulttuurisella innostamisella pyritään voimaannuttamaan ja osallistamaan ihmisiä, jotta he voisivat olla entistä täysivaltaisempia kansalaisia. Sosiokulttuurisen innostamisen avulla ihmisten silmät pyritään avaamaan oman toimintaympäristön ja yhteisön ongelmille ja epäkohdille. Näistä havaituista epäkohdista kumpuavaa motivaatiota muutokseen pyritään kasvattamaan. Muutokseen rohkaisu on myös oleellinen osa sosiokulttuurista innostamista. Tätä kautta ihmiset tulevat tietoisiksi omista, ehkä piilossa olleista voimavaroistaan ja mahdollisuuksistaan. Ajatuksena on kuitenkin se, että ihmisiä autettaisiin itseapuun, eikä asioita tehtäisi heidän puolestaan.

Sosiokulttuurisen innostamisen ytimessä on ajatus siitä, että se lisää ihmisten tietoisuutta ja saa heidät liikkeelle. Ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kommunikoinnin lisääminen ovat innostamisen tärkeitä päämääriä. Toiminnan avulla pyritään kehittämään ihmisten välisiä subjekti-subjekti suhteita, jossa molemmat osapuolet ovat aktiivisia toimijoita. Tällöin jokainen ihminen on yhtä arvokas ja ainutlaatuinen, eikä kenenkään tai minkäänlaisen tekemisen kohteena itse osallistumatta siihen. (Kurki 2000, 19.) Työntekijän rooli innostamisessa on olla pedagogisessa, aidossa tasavertaisessa suhteessa niihin, joiden kanssa hän työskentelee. Heidän välisen suhteen tulisi olla sellainen, jossa kunnioitetaan molempien arvokkuutta ja autonomiaa. (Kurki 2006, 152–153.)

Sosiokulttuurisen innostamisen koostuu siis pyrkimyksistä parantaa ihmisten elämänlaatua. Lopullinen tavoite on edistää ihmisten omaa osallistumista kulttuuriseen kehitykseensä. Tähän tavoitteeseen pyritään pääsemään luomalla tilanteita ihmisten väliselle vuorovaikutukselle ja kommunikaatiolle. Virvelin päivätoiminnassa tätä pyrkimystä toteutetaan tarjoamalla asiakkaille erilaisia tapoja kommunikoida ja ottaa monipuolisemmin osaa arjen toimintaan. Opinnäytetyömme avulla pyrimme edesauttamaan työyhteisön kehittymistä entistä monipuolisemmaksi ja asiakaslähtöisemmäksi kommunikoinnin suhteen.

4.6 Valtaistava sosiaalityö

Valtaistavan sosiaalityön periaatteet ovat hyvin pitkälti samansuuntaisia kuin sosiokulttuurisessa innostamisessa. Sen tarkoituksena on asiakkaan voimaantumisen (empowerment). Kuten innostamisenkin, valtaistamisen tavoitteena on lisätä asiakkaidensa mahdollisuuksia elinympäristönsä olosuhteiden muokkaamiseen paremmaksi, ja sitä kautta tukea heidän elämänlaatunsa parantumista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että työntekijä toimii yhdessä asiakkaansa kanssa työstäen tämän ongelmallista tilannetta etsien helpotusta tai parannusta tilanteeseen. Tässä prosessissa on tärkeää, ettei työntekijä luoriippuvuussuhdetta asiakkaaseensa, vaan asiakkaan tulisi itse tehdä muutostyö ja näin saada tunne omista kyvyistään ja voimastaan muuttaa ympäristöään jatkossakin. Sen ydinajatuksena on siis asiakkaan elämönhallintataitojen tukeminen auttamalla häntä löytämään omat voimavaransa subjektiivisena toimijana. (Sosweb nd., 1.)

Valtaistamisen ajatus on syntynyt Yhdysvalloissa 1960-luvulla, keskustelussa epätasa-arvosta ja vähemmistöjen sortamisesta. Sen käytäntöjä on kehitetty muun muassa mielenterveystyössä, kun potilaiden tilannetta yritettiin parantaa korostamalla heidän omaa toimijuuttaan. Tätä toteutettiin pyrkimyksellä vähentää ajatusta kohteistamisesta eli siitä, että potilaat nähdään objekteja joihin voidaan osoittaa toimenpiteitä. (Sosweb nd, 2.)

Keskeisiä käsitteitä valtaistavassa sosiaalityössä ovat paikantaminen, valtaistaminen ja yhteisöllisyys. Paikantaminen tarkoittaa sitä, että asiakkaan elämäntilanne ja häntä ympäröivä todellisuus otetaan vastaan asiakkaan kokemalla tavalla, ilman työntekijän ennakkokäsityksiä ja oletuksia siitä. Valtaistamisella tarkoitetaan sitä, että muutosprosessissa asiakkaan annetaan olla päätekijä. Häntä tuetaan toimimaan juuri niin kuin hän itse kokee itselleen parhaaksi olevan ja tarpeidensa parhaiten täyttyvän. Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan sitä prosessia, jonka avulla asiakkaalle saadaan tunne sosiaalisesti hyväksytyksi tulemisesta ja ryhmään kuulumisesta. Sen tarkoituksena on eristämisen ehkäiseminen ja asiakkaan omanarvon vahvistaminen niin, ettei hän tunne itseään vajavaisemmaksi tai toimintakyvyttömämmäksi kuin muut. (Sosweb nd., 1.)

Valtaistava sosiaalityö ja sosiokulttuurinen innostaminen ovat teorioina ja ajattelutapoina hyvin samantyyppiset, ja joidenkin lähteiden mukaan niiden molempien nähdään syntyneen sosiokulttuurisen innostamisen ajatuksesta. Innostamisella nähdään siis olevan kaksihaaraiset juuret, joista toinen on kehittynyt Ranskassa nimellä animation socioculturelle ja toinen USA:ssa nimellä community development. Ranskassa kehittyneen innostamisen lähtökohtana on ollut vapaa-aikaan ja kulttuuriin liittyvä kasvatuksellinen toiminta, kun taas USA:ssa toiminta on alusta alkaen nimensä mukaisesti keskittynyt yhteisöjen kehittämisen näkökulmaan. (Kurki 2000, 34–35.)

Päivätoiminnassa olevat arvot ja toimintaperiaatteet ovat yhtenäiset sosiaalipedagogiikan, siihen kuuluvan sosiokulttuurisen innostamisen, sekä valtaistavan sosiaalityön tausta-ajatusten kanssa. Tästä syystä olemme nähneet tärkeäksi liittää molemmat käsitteet teoriapohjaamme opinnäytetyötä tehdessä. Jokaisen yksilön ainutlaatuisuus ja tärkeys, asiakkaiden tukeminen sopeutumisessa subjektiiviseksi osaksi yhteiskuntaa sekä erilaisista toiminnoista saadut osallisuuden ja voimaantumisen kokemukset ovat esimerkkejä tästä asiasta. Koemme, että kun yksilö saa mahdollisuuden omien ajatustensa ja tunteidensa esille tuontiin, hän saa kokemuksen siitä, että hänen ajatuksensa on kuultu ja ne ovat merkittäviä. Tämä positiivinen kokemus lisää osallisuuden tunnetta ja rohkeutta ilmaista itseään myös jatkossa. Tätä voidaan kutsua myös voimaantumiseksi innostamisen perusajatusta mukaillen.

5 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön aiheemme rajautui ja muokkautui monien opinnäytetyön tilaajan ja ohjaavan opettajamme kanssa käytyjen keskustelujen seurauksena. Tiesimme kuitenkin alusta asti, että halusimme molemmat tehdä opinnäytetyön juuri Virvelin päivätoimintaan, sillä olemme hyvin kiinnostuneista kehitysvammaisten kanssa työskentelystä sekä vaihtoehtokommunikoinnista ja sen mahdollisuuksista. Päivätoiminnassa on mielestämme mahdollisuus tutustua hyvin laajasti näihin aiheisiin.

Kävimme ensimmäisen kerran 2.12.2010 opinnäytetyötämme ohjaavan opettajan Marja Sirkkolan kanssa keskustelemassa kahden ohjaajan kanssa mahdollisuudesta toteuttaa opinnäytetyö Virvelin päivätoiminnassa. He innostuivat ajatuksesta ja pääsimme heti miettimään mahdollista aihetta. Alun perin ajatuksena oli selvittää yleisesti Virvelin päivätoiminnan käyttämiä vaihtoehtoisia kommunikointikeinoja sekä keskittyä yhteen tai muutamaasi asiakkaaseen tarkemmin selvittäen heidän nykyistä kommunikointia tukevia menetelmiä ja laitteita, sekä kehittää niitä. Sovimme yhteisesti, että emme lyö vielä aihetta lukkoon, vaan sovimme kaksi tutustumiskertaa päivätoimintaan, jotta pystyisimme paremmin rajaamaan aiheen, kun tietäisimme tarkemmin päivätoiminnan arjesta ja asiakkaista. Samalla Miila Rytönen (Sosionomi AMK) ja Päivi Luoma (Sosionomi AMK) varmistuivat opinnäytetyömme ohjaajiksi.

Olimme kaksi päivää, 15.12. ja 17.12. seuraamassa päivätoiminnan arkea. Työntekijöiden kanssa keskusteltuaamme, toimintaa seurattuaamme ja keskusteltuaamme päivätoiminnan vastaavan ohjaajan Liisa Salmelan kanssa meille kävi selväksi, etteivät aika ja resurssit, joita meillä olisi opinnäytetyön puitteissa käytettävissämme, riittäisi alkuperäisen suunnitelman toteuttamiseen. Lisäksi totesimme, että muutamaasi asiakkaaseen keskittyvä opinnäytetyö olisi liian altis erilaisille uhkille, kuten asiakkaan sairastumiselle tai kieltäytymiselle osallistumisesta kesken työn. Aloimme miettiä muita mahdollisia aiheita ja loppujen lopuksi päädyimme siihen, että tutkimme mitä vaihtoehtoisia kommunikointikeinoja Virvelinrannan päivätoiminnassa on käytössä, sillä se

oli selkeästi koko työyhteisön toive ja ajankohtaiseksi nähty asia. Vastaava ohjaaja Liisa Salmela näki tärkeäksi, että työntekijöiden ääni esimerkiksi koulutustarpeen suhteen tulee kuuluviin. Päätimme pyrkiä vastaamaan tähän toiveeseen perehtymällä koulutustarpeiden lisäksi työntekijöiden kokemuksiin ja tietoihin vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytöstä osana jokapäiväistä työskentelyä.

5.1 Tutkimuksen tavoite

Tavoitteenamme on tutkimuskysymysten avulla selvittää mitkä vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät työntekijät näkevät kaikkein oleellisimmiksi toimivan viestinnän onnistumisessa ja laadukkaassa asiakastyössä. Pyrimme nostamaan esille mahdolliset työntekijöiden kokemat lisäkoulutuksen ja tuen tarpeet. Näiden tietojen pohjalta pyrimme kokoamaan työntekijöiden näkemyksiä kehittämismahdollisuuksista, joita opinnäytetyön tilaaja voisi hyödyntää jatkossa työyhteisön kehittämiseen. Tämän tutkimuksen avulla saamme tuotettua työyhteisölle tietoa työntekijöiden kokemuksista ja mielipiteistä, jotka eivät välttämättä tule esille jokapäiväisessä työskentelyssä.

5.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänä on kartoittaa Virvelin päivätoiminnassa käytössä olevia kommunikointimenetelmiä ja selvittää kehittämisen mahdollisuuksia. Selvitämme työntekijöiden kokemuksia vaihtoehtokommunikaatiosta työssään, omasta osaamisestaan ja mahdollisesta lisäkoulutuksen tarpeesta.

Tutkimuskysymykset:

- 1) Mitä vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä Virvelin päivätoiminnassa käytetään tällä hetkellä?
- 2) Millaiseksi työntekijät kokevat vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytön työssään?
- 3) Mitkä vaihtoehtoisen kommunikoinnin menetelmistä työntekijät kokevat kaikkein oleellisimmiksi työnsä onnistumisen kannalta, ja miksi?
- 4) Minkälaista lisäkoulutusta ja muuta tukea työntekijät kokevat tarvitsevänsä vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttöön?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Kun tutkimustehtävä ja -kysymykset oli asetettu, aloimme suunnitella prosessin kulkua. Ensimmäiseksi tehtäväksi näimme kyselylomakkeiden muodostamisen. Kyselylomakkeet muodostettiin tutkimuskysymysten ympärille. Jotkut kysymykset olivat sisällöltään samoja kuin tutkimuskysymykset, ja jotkut olivat näitä kysymyksiä täydentäviä ja tarkentavia. Kun kyselylomakkeet oli jaettu kaikille viidelletoista työntekijälle ja saatu takaisin aloitimme haastattelun rungon muodostamisen saatujen vastausten pohjalta. Haastattelimme yhteensä kolmea työntekijää. Tämän jälkeen analysoimme kyselylomakkeiden ja haastatteluiden tulokset erikseen. Sen jälkeen yhdistimme aineistot yhtenäiseksi materiaaliksi tulosten selvittämiseksi. Tuloksista tiivistimme johtopäätökset vastaamaan tutkimuskysymyksiimme. Lopuksi kaiken tämän materiaalin pohjalta kokosimme ajatuksia ja pohdimme kehittämisehdotuksia Virvelin päivätoiminnan vaihtoehtoiseen kommunikointiin.

6.1 Laadullinen ja määrällinen tutkimus

Laadullisen ja määrällisen eli kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen eroa ei voida absoluuttisesti selventää. Karkeasti rajattuna niiden eroksi voidaan kuitenkin nähdä se, että määrällinen tutkimus vastaa kysymyksiin numeroidulla ja tilastoitavissa olevalla tiedolla, kun taas laadullinen tutkimus tuottaa aineistoa, josta selviää numeroiden sijasta sanoja ja yhteneväisiä teemoja. Laadullinen tutkimus pyrkii siis enemmänkin asioiden tulkintaan ja ymmärrykseen erilaisten toimijoiden näkökulmista asioihin (Hirsjärvi & Hurme 2010, 22). Nämä kaksi tutkimusmuotoa nähdään toimivan melko usein toisiinsa täydentävänä tutkimuksissa. (Eskola & Suoranta 1998, 13–15.)

Laadullinen tutkimus toteutetaan yleensä harkinnanvaraisella otannalla. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkittavia yksiköitä valitaan melko pieni joukko, mutta niitä tutkitaan perusteellisesti. Laadullinen tutkimus selventää asiakokonaisuuksia ja ilmiöitä, ei niinkään yksittäisiä eroja tai muuttujia joita voidaan verrata keskenään, kuten määrällisessä tutkimuksessa. (Alasuutari 1994, 25–29.)

Eskola ja Suoranta (1998, 18–20) toteavat hypoteesittomuuden olevan yksi laadullisen tutkimuksen ominaispiirteistä. Se tarkoittaa sitä, että niissä pyritään löytämään vastauksia ja uusia asioita aineistosta mahdollisimman vähin ennako-oletuksin. Laadulliseen tutkimukseen liitetään myös ajatus osallistuvuudesta. Osallistumalla kenttätyöhön tutkittavasta asiasta saadaan autenttinen kuva.

Toisin kuin on aikaisemmin yleisesti ajateltu, viime vuosina on yleistynyt ajatus siitä, että kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen yhdistäminen on

toimiva kokonaisuus. Tutkittavasta asiasta saatetaan tällä tavoin saada selkeämpi kokonaiskuva. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 26.)

Laadullista ja määrällistä tutkimusaineistoa voidaan esittää peräkkäin, sisäkkäin tai rinnakkain. Peräkkäisestä käytöstä on olemassa erilaisia versioita. Laadullista menetelmää voidaan käyttää esitutkimuksen tapaan. Tällöin tutkija saattaa tehdä esimerkiksi joitain laadullisia haastatteluja, joiden pohjalta hän tekee varsinaisen kyselylomakkeen. Tämä tapa toimii myös toisinkin päin. Määrällisen osan perusteella saatetaan löytää tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia seikkoja, joita tutkitaan tarkemmin laadullisten menetelmien avulla. Laadullinen ja määrällinen osa-alue saattavat kuitenkin olla myös täysin toisistaan erillisiä ja toimivat tällöin toisiaan täydentävinä. Näiden kyseisten menetelmien sisäkkäiskäyttö tarkoittaa puolestaan sitä, että samalla menetelmällä hankittua tietoa analysoidaan sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Rinnakkain käytettynä tutkija saattaa esimerkiksi antaa haastattelun lopuksi haastateltavalle kyselylomakkeen. Tällöin käytössä ovat molemmat menetelmät. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 29–30.)

Menetelmien yhteiskäytöstä voidaan erotella luokkia myös sen mukaan, mikä niiden tehtävä on. Nämä tehtävät ovat varmentava, täydentävä, laukaiseva ja kuvaileva käyttö. Varmentavaan käyttöön liittyy kiinteästi triangulaation periaate. (Katso kappale 6.2 Triangulaatio.) Se tarkoittaa saman seikan mittaamista eri tavalla. Täydentävällä käytöllä tarkoitetaan sitä, että kummatkin tutkimusmenetelmät suunnitellaan jo alkuvaiheessa vastaamaan tutkimuksen eri osa-alueita. Tutkija saattaa myös suunnitella jo tutkimuksen alkuvaiheessa jommankumman käytettävistä menetelmistä niin sanotusti sivuosaan. Tällöin sen rooli on toimia niin sanotusti laukaisevana innoittajana esimerkiksi tutkimusprosessin jumiutuessa. Jompaakumpaa näistä kyseisistä menetelmistä voidaan käyttää myös kuvailemaan tietoja, jotka on saatu toisella menetelmällä. Yleensä kvalitatiivinen aineisto toimii kvantitatiivisen aineiston kuvaajana. Toisaalta taas esimerkiksi kvalitatiivista aineistoa voidaan kuvata ja tarkentaa kvantitatiivisesti hankitulla tilastollisella taulukolla. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 31–32.)

Olemme omassa tutkimuksessamme käyttäneet osallistuvaa havainnointia esitutkimuksen tapaan. Saamiemme havaintojen pohjalta teimme kyselylomakkeen. Kyselylomakkeen pohjalta puolestaan teimme haastattelukysymykset. Sekä lomake, että haastattelu ovat kuitenkin tasa-arvoisessa asemassa ajateltaessa aineistoamme. Näin ollen ne toimivat toisiaan varmentavasti ja tukevasti. Lisäksi olemme käyttäneet määrällisin keinoin hankittua tietoa eri menetelmien käytöstä kuvaamaan ja selkeyttämään laadullista aineistoa, jossa selvennetään eri menetelmien käytön tärkeyttä ja roolia arjessa.

6.2 Triangulaatio

Tuomen ja Sarajärven (2009, 141, 144, 148) mukaan triangulaation ajatus on peräisin yhdysvaltalaisen kvalitatiivisen tutkimuksen traditiosta ja sen ydinajatuksena on tutkimuksen validiuden, eli pätevyyden sekä kokonaisuuden hahmottaminen. Voidaan nähdä, että jos eri tavoin asiaa tutkimalla saadaan sama tulos, se on suuremmalla todennäköisyydellä oikea kuin yhden metodin antama tulos. Tätä ajatusta tosin on kritisoitu myös sillä perusteella, että kun asiaa tutkitaan eri metodein hieman eri näkökulmasta, se voi näyttäytyä hieman erilaisena. Se ei tarkoita että tulokset olisivat vääriä tai toisiaan pois sulkevia, mutta toisaalta sen avulla ei myöskään voida yksiselitteisesti osoittaa mikä niistä on totuus tai lähinnä sitä. Voidaan siis nähdä, että triangulaatiota käytettäessä on sama efekti kuin kristallipalaa katsoessa, se on koko ajan sama kristalli, mutta hieman näkökulmaa vaihtamalla se näyttäytyy erilaisena (Hirsjärvi ym. 2010, 233).

Triangulaation kritiikkinä esitetään, että tutkimus voi jäädä pinnalliseksi tutkijan hukkua tietotulvaan, joka voi johtaa tutkimusmenetelmän hämärtymiseen. Monien eri menetelmien yhteen sovittamisessa tulisi myös pystyä ottamaan huomioon eri menetelmien heikkoudet ja vahvuudet. Tämän onnistumiseksi tulee tutkijalla olla hyvä metodologinen osaaminen. (Kananen 2008, 39–41.)

Denzinin (2009, 297–303) näkemyksen mukaan triangulaation käyttömuotoja on neljä. Se voi olla tutkimusaineiston keruuta monelta eri tiedonantajaryhmältä, kuten asiakkailta, eri asemassa olevilta työntekijöiltä sekä omaisilta. Triangulaatio voi olla myös tutkijaan liittyvää. Tällöin useampi tutkija osallistuu tiedonhankintaan tai analyysiin. Tämä on todella hyödyllistä esimerkiksi havainnointia käytettäessä. Moneen eri teoriapohjaan tukeutuminen ja eri tutkimusmetodien käyttäminen ovat myös triangulaation muotoja. Lisäksi triangulaatiota voidaan nähdä käytettävän myös analyysivaiheessa eri menetelmiä yhdistettäessä tai jaksotettaessa. Tutkimuksessa voidaan hyödyntää useita näitä triangulaation eri muotoja.

Tässä tutkimuksessamme olemme mielestämme käyttäneet useaa triangulaation muotoa. Aineiston hankinnassa käytimme sekä kyselylomaketta että haastattelua eli menetelmätriangulaatiota. Koemme, että triangulaation avulla saimme tutkimuksellemme lisää luotettavuutta, eivätkä toisistaan eroavat tulokset ole toisiaan poissulkevia, vaan ne tuovat lisää näkökulmaa asioihin. Toiteutimme haastattelut kyselylomakkeiden takaisin saamisen jälkeen, sillä pystyimme näkemään niissä esiintyviä mahdollisia ristiriitoja ja tarkastelemaan niitä haastateltavien kanssa. Lisäksi olemme toimineet kahdestaan koko tutkimuksen ajan mukaan lukien esitutkimuksena toimiva osallistuva havainnointi. Koemme, että yhteistoiminnan avulla olemme voineet keskustella molempien näkemyksistä tutkimuksen kannalta oleellisista asioista. Vuoropuhelun myötä olemme saaneet mielestämme laajemman ja perustellumman näkö-

kulman tutkittavaan kokonaisuuteen. Triangulaation ajatukseen sisältyy myös se, että olemme käyttäneet näitä eri triangulaation muotoja.

6.3 Tiedonkeruumenetelmät

Tiedonkeruumenetelminä aineistoa hankittaessa käytimme kyselylomaketta ja haastattelua. Ennen varsinaisen tutkimuksen aloittamista hankimme lisäksi ajankohtaista esitietoa aiheesta ja Virvelin päivätoiminnasta osallistuvan havainnoinnin avulla kahden päivän ajan. Tätä saatua tietoa käytimme hyväksi lähinnä kyselylomakkeiden ja haastattelujen runkojen muodostamiseen sekä Virvelin päivätoiminnan perustehtävän ja toiminnan selventämiseksi. Avoimuus dialogiin edesauttoi myös mielestämme tiedonhankinnassa osallistuesamme päivätoiminnan arkeen.

Havainnoinnin avulla saadaan tietoa yksilöiden ja ryhmien toiminnasta ja käyttäytymisestä heidän luonnollisessa ympäristössään. Sellaisessa osallistuvassa havainnoinnissa, jossa havainnoija on osallistuja, ryhmälle kerrotaan etukäteen, että heitä havainnoidaan. Tutkija voi tällöin esittää tutkittaville kysymyksiä samalla kun hän osallistuu ryhmän normaaliin toimintaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 212–217.) Kyselylomake jaettiin kaikille ohjaamistyöhön osallistuville työntekijöille ja sillä selvitettiin mitä vaihtoehtoisia kommunikointikeinoja he ovat käyttäneet Virvelin päivätoiminnassa, millaiseksi he ovat niiden käytön kokeneet sekä tuntevatko he tarvitsevan lisäkoulutusta niiden käyttöön ja jos tuntevat, niin minkälaista. Kyselylomakkeiden lisäksi haastattelimme puolistrukturoidusti jokaisesta kolmesta siivestä yhtä työntekijää. Haastattelun avulla saimme syvennettyä ja täydennettyä kyselylomakkeiden avulla saatua tietoa.

Koimme, että erityyppisten tiedonkeruumenetelmien, eli sanallisten sekä kirjallisten, käyttö oli tärkeää siinä mielessä, että saimme otettua huomioon työntekijöiden persoonat ja erilaiset tiedon tuottamisen sekä käsittelyn tavat paremmin.

6.3.1 Kyselylomake ja sen toteutus

Kyselyn etuihin luetaan yleensä ennen kaikkea se, että sen avulla on mahdollista kerätä laaja ja monipuolinen tutkimusaineisto ja se on helposti muutettavissa esimerkiksi tietokoneella analysoitavaan muotoon, jos kyselylomake on suunniteltu huolella. Kyselyn käyttöön liitetään kuitenkin joitakin heikkouksia, kuten aineiston pinnallisuus. Kyselyä käytettäessä ei myöskään voida varmistua siitä, kuinka tosissaan vastaajat ovat vastanneet kysymyksiin, onko vastausvaihtoehdot olleet sopivat, ja kuinka paljon vastaajat ylipäättään tietävät aiheesta ja osaavatko he näin ollen tarkoituksenmukaisesti vastata kyselyn kysymyksiin. Varsinkin postikyselynä toteutetussa kyselyssä on vaarana myös vähäinen vastausprosentti, joka voi vaikuttaa lopputuloksen yleistettävyyteen ja luotettavuuteen. Toimivan kyselyn luominen on aikaa vievää ja vaatii tie-

toa ja taitoa näistä asioista, jotka tulee ottaa huomioon kyselyä muodostettaessa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 182–183.)

Tutkimuksen aihe nähdään yhdeksi tärkeimmistä seikoista kyselyn onnistumiseen, mutta suurena tekijänä ovat myös tarkasti mietityt kysymykset ja kyselyn hyvä suunnittelu. Huonot ja nopeasti tehdyt kyselyt ovat vaikuttaneet negatiivisesti kyselyn maineeseen ja sitä kautta myös tietenkin ihmisten innokkuuteen tarttua niihin. (Hirsjärvi ym. 1997, 185.)

Lomakkeen kysymykset voidaan asetella avoimiksi, asteikkotyypiksi tai monivalintakysymyksiksi riippuen siitä minkälaista vastausta tutkija toivoo. Asteikko- ja monivalintakysymykset luokitellaan strukturoiduiksi kysymyksiksi. Eri kysymysmuodoilla on ollut sekä negatiivisia että positiiviseksi nähtyjä asioita kautta aikojen. Tietokoneiden yleistyttyä on strukturoitu kysymysmuoto kasvattanut ymmärrettävästi suosiotaan, sillä sen vastaukset on helpompi muuttaa digitaalisesti verrattavaan ja analysoitavaan muotoon kuin avointen, usein vastaajan persoonallisia ajatuksia ja tulkintoja sisältävien kysymysten. Kuitenkin avointen kysymysten suosijat kritisoiivat strukturoitujen kysymysten käyttöä sillä perusteella, että ne eivät anna vastaajalle vapautta vastata täysin omien ajatustensa mukaan, vaan vastaukset on pakotettu tiettyihin valmiiksi asetettuihin rajoihin. Monivalintakysymysten vaihtoehdot voivat toisaalta toimia ajatuksen herättäjinä tai sitten vastauksia ohjaavina. Avointen kysymysten käytössä taas tulee ottaa huomioon muun muassa se seikka, että ne voivat toimia laajasti vastattuna hyvin kattavana ja monipuolisena tietoa antavana tekijänä, mutta kapeasti vastattuna niistä ei välttämättä saada edes tavoiteltuun asiaan liittyvää tietoa. (emt., 185–188.)

Hirsjärvi ym. (1997, 189–190) ovat koonneet keskeisiä kyselylomakkeen muodostamisen ohjeita. Ohjeiden mukaan sanavalinnoilla on suuri merkitys. Sanoja, joilla on kaksoismerkityksiä tai joita käytetään monissa eri konteksteissa, tulisi välttää väärinymmärrysten minimoimiseksi. Kysymysten tulisi olla lyhyitä ja tarkkoja, jotta ne on helpompi ymmärtää ja vastaajan omalle tulkinnalle kysymyksen luonteesta jää vähemmän tilaa. Kuitenkin vastaajalle tulisi antaa myös kunnolla mahdollisuus vastata oman mielipiteensä mukaan, eikä vain sinne päin. Tästä syystä on suotavampaa käyttää monivalintavastausvaihtoehtoa, johon voi sisällyttää myös kohdan ”ei mielipidettä” kuin vain suoraviivaista ”samaa/eri mieltä” vaihtoehtoa. Myös ammattisanaston ja sivistyssanojen käyttöä tulisi harkita tarkkaan.

Hirsjärvi ym. (1997, 191) näkevät kyselyn testaamisen suorastaan välttämättömäksi, jotta kysymyksen muoto ja ymmärrettävyys voidaan varmistaa. Kyselyn ulkomuodon tulisi olla selkeä ja moitteeton. Vastauksille tulisi olla tarpeeksi tilaa ja sen tulisi näyttää helposti vastattavalta. Kyselyyn on hyvä lisätä myös selostus kyselyn tarkoituksesta, tavoitteesta, tärkeydestä ja kannustaa vastaanottajaa vastaamaan siihen.

Kyselylomaketta muodostaessa ohjenuoranamme ja teemojen muodostajina toimivat vahvasti tutkimuskysymyksemme. Suoraan tutkimuskysymyksiin nojautumalla pyrimme minimoimaan turhan tiedon keräämisen ja varmistamaan tavoitellussa aiheessa pysymisen. Kyselylomakkeen alkuun kirjoitimme lyhyen selostuksen siitä, ketkä kyselyn ovat tehneet ja miksi. Jaoin kyselylomakkeet kaikille henkilökohtaisesti, sillä halusimme selventää vastaajille kyselyn tarkoitusta, sen sisältämiä kysymyksiä sekä lomakkeen toivottua palautustapaa. Nämä seikat kuuluvat olennaisesti informoidun kyselyn periaatteisiin (Hirsjärvi ym. 1997, 184). Koimme lisäksi, että vastausprosentti saattaisi olla isompi, jos kaikki vastaajat todella tietäisivät kuka kyselyn suorittaa ja miksi, eikä kysely vain esimerkiksi ilmestyisi jonakin aamuna ilmoitustaululle.

Lomakkeen tekoon otimme mallia aikaisemmin tehtyjen opinnäytetöiden kyselyistä ja tietenkin peilasimme kysymyksen asetteluun myös teoriaa lomakkeen muodostamisesta ja yleisimmistä kompastuskivistä. Testasimme lomakkeen kahdella Hämeen ammattikorkeakoulun opettajalla sekä kahdella muulla henkilöllä. Lisäksi työelämäohjaajamme kommentoivat kysymyksiä ja lomakkeen ulkoasua. Heidän kaikkien kommenttien perusteella muokkasimme hieman lomakettamme niin, että kysymykset eivät olleet liian monimutkaisia ja lomake oli helposti täytettävän näköinen ja nopeasti täytettävissä.

Emme aloittaneet lomakkeen kysymyksiä perinteisesti kysymällä vastaajan nimeä, vaan koulutusta ja kokemusta alalla, sillä ne ovat mielestämme oleellisempia tekijöitä tutkimustehtävää ja -kysymyksiä ajatellen. Lomakkeen kysymykset on pääasiassa muodostettu niin, että niissä on monivalintavaihtoehtoja ja lisäksi avoin kysymys tarkentamaan vastausta. Tarkentavat avoimet kysymykset on ilmaistu esimerkiksi kysymyksen miksi, millaista ja mitä muuta. Halusimme, että kysymyksissä on avointen vastausten lisäksi myös monivalintavastausvaihtoehtoja, sillä pystymme käyttämään niitä tehokkaammin vertailuun. Tällöin avoin vastaus toimii monivalintakysymystä selventävänä ja täydentävänä. Lomakkeen lopussa oli yksi täysin avoin kysymys jossa kysyimme vastaajan muita mieleen tulevia asioita aiheeseen liittyen. Kyseisen kysymyksen lisäsimme lomakkeeseen siltä varalta, että vastaaja on kokenut, ettei ole saanut ilmaista tärkeäksi näkemäänsä seikkaa tai näkökulmaa kysymyksiemme kautta.

6.3.2 Puolistrukturoitu temahaastattelu ja sen toteutus

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, 11) mukaan haastattelut voidaan jakaa strukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin. Niiden välimaastosta on löydettävissä myös puolistrukturoitu haastattelutapa. Tälle haastattelutyyppille on ominaista se, että haastattelusta on lyöty jokin näkökulma lukkoon ja loput on jätetty avoimeksi, joten se on hyvin sovellettavissa tilanteiden vaatimalla tavalla. Teemahaastattelu on yksi tunnetuimmista puolistrukturoidun haastattelun muodoista.

Haastattelumenetelmänä teemahaastattelua on käytetty paljon kasvatus- ja yhteiskuntatieteissä, koska sillä voidaan nähdä olevan hyvin paljon vastaavuutta laadullisen tutkimuksen lähtökohtiin. Sitä voidaan kuitenkin käyttää myös kvantitatiivisen tutkimuksen tekemiseen, koska tuloksia on mahdollista analysoida ja tulkita monilla eri menetelmillä. Aineistosta on esimerkiksi mahdollista laskea frekvenssejä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 195.)

Teemahaastattelun voidaan nähdä olevan jotain avoimen ja lomakehaastattelun välimaastosta (emt., 195). Tällaista haastattelua kohdennetaan tiettyjen ennalta määriteltyjen teemojen varassa. Teemahaastattelun avulla pyritään tulkitsemaan laajasti ihmisten omia kokemuksia ja näkemyksiä asioista sekä tilanteista. Se on toimiva menetelmä silloin, kun haluamme ymmärtää mitä ihmiset ajattelevat asioista ja miksi he toimivat tietyllä tavalla. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 11, 47–48.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu, koska haastattelua eteenpäin vievät teemat ovat kaikille haastateltaville samat. Siitä puuttuu strukturoidulle haastattelulle ominainen kysymysten tarkka järjestys ja muoto. Se ei kuitenkaan ole niin vapaamuotoinen kuin syvähaastattelu, jossa haastattelija syventää paljon kysymyksiään haastateltavan vastausten pohjalta. (emt., 48.)

Oleellisin asia teemahaastattelussa on se, että haastattelu etenee etukäteen valittujen teemojen mukaisesti, eikä niinkään yksittäisten kysymysten varassa. Tällä tavalla saadaan paremmin haastateltavan ääni kuuluviin. Tässä haastattelumenetelmässä painottuu myös ajatus siitä, että ihmisten omat merkityksenannot ja tulkinnat ovat tärkeitä ja uusia merkityksiä syntyy ihmisten ollessa vuorovaikutuksessa keskenään. (emt., 47–48.)

Hirsjärvi ja Hurme toteavat (2010, 67), että teema-alueiden valitsemiseen tulisi suunnitteluvaiheessa panostaa hyvin, sillä niiden tulisi olla riittävän väljiä. Tämä sen vuoksi, että saataisiin esiin tutkittavaan ilmiöön todellisuudessa sisältyvä moninaisuus esiin. Tutkijan on mahdollista syventää kysymyksiään ennalta laadittujen teemojen pohjalta tilanteen ja tutkimuksen edellyttämällä tavalla.

Omassa tutkimuksessamme hyödynsimme haastattelumenetelmänä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Koimme tämän parhaaksi vaihtoehdoksi, koska halusimme korostaa haastateltavien omia kokemuksia ja näkemyksiä asioista ja tehdä tilanteesta keskustelunomaisen. Pyrimme laatimaan haastattelun teemat vastaamaan mahdollisimman hyvin tutkimustehtäväämme ja muodostimmekin ne pitkälti tutkimuskysymystemme pohjalta. Painotimme myös kyselylomakkeiden merkitystä teemojen muodostamisessa. Nostimme teemoihin niistä esiin nousseita seikkoja, kysymyksiä joihin koimme, että emme olleet saaneet vastausta kyselylomakkeista ja kohtia, jotka vaativat täydennystä tai selvitystä.

Nauhoitimme kaikki haastattelut sanelukoneille, sillä emme halunneet tehdä haastattelutilanteesta jäykkää kirjoittamalla kaikkea ylös haastateltavan puhussa. Lisäksi kirjoittaminen olisi ollut hyvin työlästä, hidasta ja mielestämme alttiimpi menetelmä virheille kuin nauhoittaminen. Haastattelut toteutettiin päivätoiminnan tiloissa, jotka oli varattu haastatteluita varten. Tila oli rauhallinen ja koemme, että haastateltavat saivat keskittyä haastatteluihin ajan kanssa.

6.4 Aineiston analysointi

Käytimme aineiston analysoinnissa sisällön analyysiä, jonka avulla strukturoimattomastakin aineistosta voidaan saada kuvaus yleisessä ja tiivistetyssä muodossa (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 103). Kyselylomakkeiden ja puolistrukturoitujen haastatteluiden suljettuja kysymyksiä analysoimme siten, että tarkastelimme erilaisten kommenttien esiintymismääriä vastauksissa. Kyselylomakkeiden avoimia kysymyksiä ja havainnoimalla saatuja tietoja tarkastelimme teemoitellen vastauksista niitä seikkoja, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiimme.

6.4.1 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysillä pyritään aineiston tiiviiseen, sanalliseen ja yleismuotoiseen kuvaukseen oleellista informaatiota kadottamatta. Tavoitteena on siis tuottaa tutkitusta asiasta mahdollisimman selkeä ja mielekäs kuvaus sanallisessa muodossa. Aineistoa pyritään saattamaan uuteen selkeämpään muotoon tiivistämällä ja yhtenäistämällä sitä. Tästä seuraa aineiston informaatioarvon nousu. Aineistoa käsiteltäessä se hajotetaan aluksi osiin ja käsitteellistetään. Tämän jälkeen se kasataan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi. (Kananen 2008, 94–95.)

Sisällönanalyysiä ei luokitella pelkästään laadullisen tutkimuksen analysointimenetelmäksi, mutta se on menetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa sen perinteissä. Voidaan nähdä, että sisällönanalyysi toimii pohjana kaikelle sellaiselle tutkimukselle, jossa analyysi on väljänä teoreettisena kehyksenä kirjoitettujen, kuultujen ja nähtyjen asioiden tarkastelussa. Toisinaan sisällön analyysi erotetaan sisällön erittelystä. Tällöin analyysin nähdään kuvaavan aineistoa sanallisesti, kun taas erittelyn nähdään tuottavan enemmän kvantitatiivista tietoa laadullisesta aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Laadullisen aineiston analyysi voidaan toteuttaa aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöisessä analyysitavassa keskipisteessä on nimensä mukaisesti itse aineisto, josta pyritään muodostamaan teoreettinen kokonaisuus ilman aikaisempien havaintojen teorioiden tai tietojen vaikutusta siihen. Teoriaohjaavassa tavassa aineisto on myös tärkeänä lähtökohdana, mutta aikaisempi teoretieto ohjaa ja määrittelee analysoitavaa asiaa. Teorialähtöisessä analyysissä yleisestä, eli teoriasta pyritään päättämään yk-

sittäisiä tapauksia. Näiden kolmen eri tavan erona on siis se, kuinka paljon teoria ohjaa tutkimusprosessia, aina tiedon hankinnasta analyysiin sekä raportointiin. (emt., 95–98.)

Materiaalille tulee tehdä muutamia esivalmisteluja ennen kuin varsinaista analyysiä voidaan aloittaa. Ensinnäkin materiaali tulee käydä läpi, jotta selkeästi virheellinen, vajaa tai muusta syystä hylättävä aineisto pystyttäisiin erottelemaan käytettävästä materiaalista. Tämän jälkeen aineistoa voi vielä tarvittaessa täydentää esimerkiksi kysymällä puuttuvien lomakkeiden perään tai soittamalla haastatteluun osallistuneille. Kun tarvittava aineisto on kerätty, tulee se järjestää mielekkäällä tavalla tallennusta ja analyysiä varten, kuten litte-roimalla haastattelut. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 207–208.) Laadullisen tutkimuksen vahvuutena ja toisaalta myös heikkoutena on yleensä sen monipuolisuus. Sisällönanalyysin ehkä tärkein vaihe onkin kerätyn materiaalin rajaaminen siihen, mikä on tutkimuksen kannalta oleellista ja siinä pysyminen. Muulloin aineisto helposti paisuu aina vain suuremmaksi ja muuttuu näin vaikeasti hallittavaksi. Tällöin myös tarkoituksenmukaisesta aiheesta lip-sutaan helposti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.)

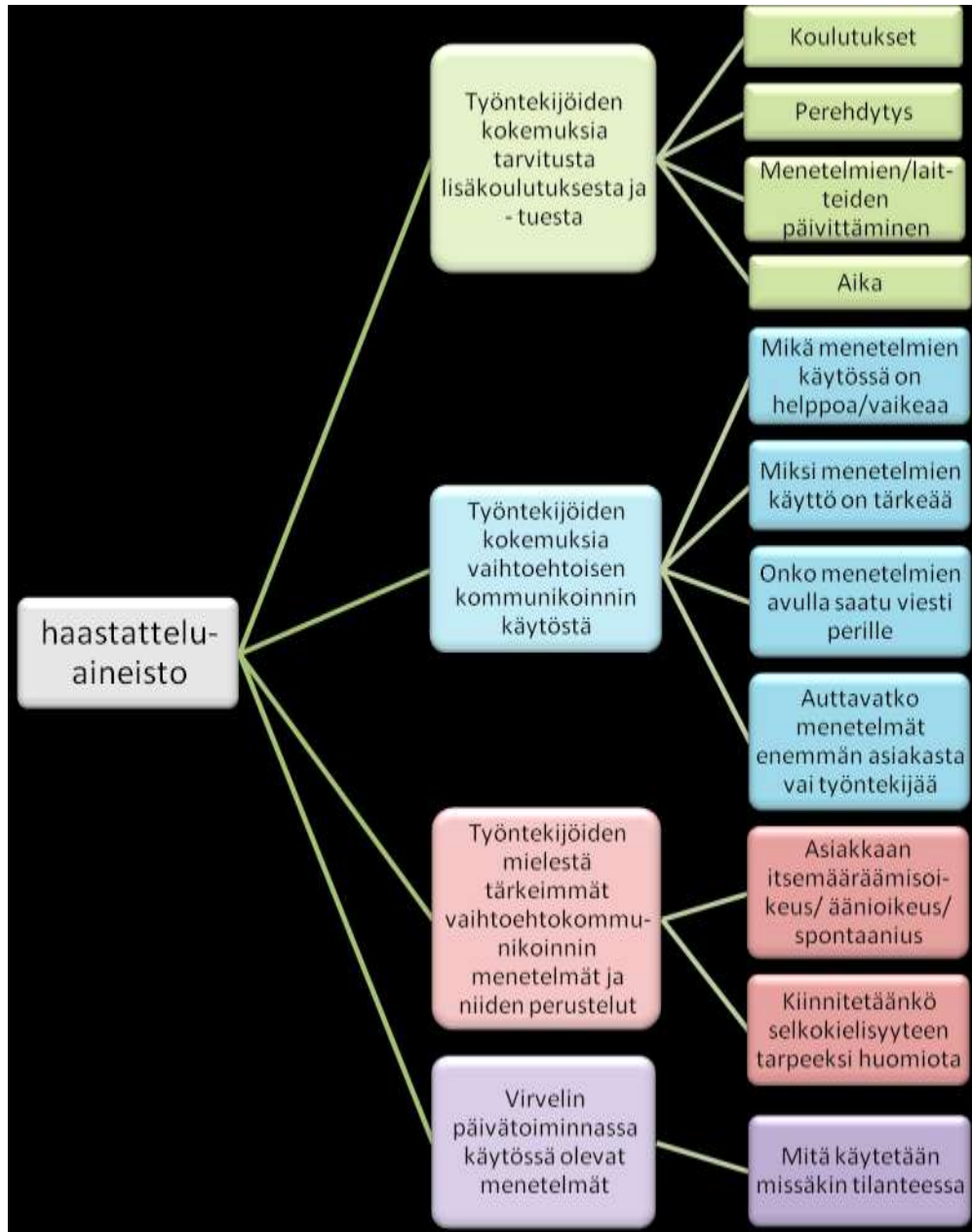
Näiden esivalmistelujen jälkeen vasta voidaan siirtyä niin sanotusti itse analyysiin, joka voi olla diskurssianalyysiä, keskusteluanalyysiä, luokittelua, tyyppittelyä, teemoittelua tai erittelyä. Diskurssi- ja keskusteluanalyysi ovat keinoja puheen ja kielenkäytön tutkimiseen. (Hirsjärvi ym. 1997, 226–227.) Aineistoa luokitellessa yksinkertaisimmillaan se jaetaan luokkiin, joiden esiintymismäärää aineistossa voidaan esittää esimerkiksi taulukoituna. Tyyppittelyn periaatteena taas toimii aineiston samankaltaisuuksien ja yhteisten näkemysten hakeminen ja yhdistäminen tyypeiksi teemojen sisältä. Yhteisten näkemysten muodostamista tyypeistä muodostetaan lopuksi tyyppiesimerkkejä, eli yleistyksiä. Teemoittelu on karkeasti sanottuna aineiston rajaamista osioihin tutkimustehtävän kannalta oleellisiin aihepiireihin. Kuten luokiteltua myös teemoiteltua aineistoa voidaan tarkastella eri teemojen esiintymismäärän mukaan, mutta se ei ole välttämätöntä. Teemat, joihin aineisto jaetaan voi löytyä suoraan tutkimuskysymyksistä, tai esimerkiksi teemahaastattelun aihepiireistä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93–94.)

Sisällönanalyysistä on mahdollista erottaa kolme eri vaihetta. Nämä ovat redusointi, klusterointi ja abstrahointi. Redusoinnilla tarkoitetaan aineiston pelkistämistä, klusteroinnissa käsitellystä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavuuksia. Tämän jälkeen käsitteet ryhmitellään niin, että samaan asiaan liittyvät käsitteet muodostavat oman luokkansa ja niille annetaan yhteinen nimittäjä. Abstrahointi vaiheessa aineistosta erotetaan oleellinen ja epäoleellinen tieto sekä muodostetaan teoriaan pohjautuva käsitteistö. Tämän jälkeen aiemmin muodostettuja luokituksia voidaan muodostaa laajemmiksi käsitteiksi. (Kananen 2008, 94.)

6.4.2 Analyysiprosessi opinnäytetyössämme

Toteutimme analyysin aineistolähtöisesti. Aloitimme aineiston käsittelyn litteroimalla haastattelut. Jotta aineisto olisi helpommin käsiteltävissä muodossa, erilaiset tallenteet, kuten ääni- tai kuvanauhat, puretaan mahdollisimman sanatarkasti tekstin muotoon, tätä kutsutaan litteroinniksi (Kananen 2008, 80).

Tämä jälkeen jaoimme litteroitujen haastatteluiden sisällöt neljään teemaan tutkimuskysymyksiämme mukaillen. Teemat olivat siis Virvelin päivätoiminnassa käytössä olevat menetelmät, työntekijöiden kokemuksia vaihtoehtoisen kommunikoinnin käytöstä, työntekijöiden mielestä tärkeimmät vaihtoehto-kommunikoinnin menetelmät ja niiden perustelut, sekä työntekijöiden kokemuksia tarvitusta lisäkoulutuksesta ja – tuesta. Sitten muodostimme pääteemojen sisälle vielä alaluokkia samoja asioita käsittelevien kommenttien mukaan, joita olivat yhden pääteeman alla esimerkiksi aika, lisäkoulutus, perehdytys ja muu kaivattu tuki. Käytimme alaluokkia vain analyysiprosessin selkiyttämiseksi, eivätkä ne näin ollen ilmene suoranaisesti tuloksissa. Neljä pääteemaa näkyy kuitenkin selkeästi johtopäätöksissä ja tuloksissa, jossa vastaukset on esitetty niiden, eli tutkimuskysymystemme, mukaan. Pää- ja alateemoja muodostaessamme pelkistimme, eli redusoimme vastauksia siten, että saimme turhan aineiston karsittua ja saimme tärkeimmän informaation esiin. Jätimme suurimmaksi osaksi pois turhat täydentävät sanat, kuten ”öö” ja ”niinku”, sillä emme kokeneet niitä oleellisiksi opinnäytetyömme analyysin kannalta.

Kuvio 1. Puolistrukturoidun teemahaastattelun aineistosta nousseet teemat. Haastatteluaineisto jaoteltiin ensin neljään pääteemaan tutkimuskysymysten mukaan ja tämän jälkeen pienempiin alaluokkiin analysoinnin helpottamiseksi.

Tämän jälkeen siirryimme kyselylomakkeiden käsittelyyn. Jaottelimme kyselylomakkeiden kysymykset samalla tavalla tutkimuskysymysten mukaan kuten haastatteluita analysoidessamme. Seuraavaksi kävimme läpi vastaukset kysymys kysymykseltä kirjaten ne tietokoneelle. Tämän jälkeen kirjoitimme vastaukset sanalliseen muotoon ja poistimme epäkelvon materiaalin. Tällaista materiaalia olivat esimerkiksi selkeästi ristiriitaiset vastaukset. Esimerkiksi

yhdessä lomakkeen kysymyksessä kysyttiin onko vastaaja käyttänyt vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä ennen virvelissä työskentelyä. Tähän kysymykseen eräs vastaajista oli vastannut, että ei ole käyttänyt. Kuitenkin hän oli jatkanut kysymyksen avoimeen kohtaan käyttäneensä piktogrammeja ja tuki-
viittomia. Näiden vastausten välillä oli nähtävissä selkeä ristiriita, emmekä voineet ottaa sitä analyysissämme ja tulosten muodostamisessa huomioon. Lopuksi teimme määrällistä analyysia tarkastellen kuinka monessa vastauksessa oli mainittu samoja asioita.

Kun olimme analysoineet sekä kyselylomakkeet että haastattelut yhdistimme niistä saadut tulokset kokonaisuudeksi. Yhtenäisestä materiaalista saimme poimittua selkeästi johtopäätökset tutkimuskysymyksiimme.

Joskus laadullisen tutkimuksen aineiston analysointi saattaa jäädä teemoitteluksi sitaattikokoelmaksi. Vastauksista irrotettuna nämä kyseiset sitaatit ovat mielenkiintoisia, mutta niistä ei kuitenkaan ole vielä nähtävissä syvällistä analyysia tai johtopäätösten tekemistä. (Eskola & Suoranta 1998, 176.) Tämän vuoksi päädyimme tekemään tutkimuksessamme myös monivalintakysymyksiä. Koemme, että asioiden vertaaminen ja esilletuonti on tätä kautta helpompaa ja saimme siitä selkeämpää materiaalia johtopäätöksiin.

6.5 Tutkimuksen eettisyys

Etiikka on ymmärrystä ja kykyä pohtia sitä, mikä on hyväksyttävää ja oikein ja mikä ei. Tähän ajatteluun toimii perustana yksilön omat sekä ympäröivän yhteisön arvot. (Kuula 2006, 21.) Clarkeburn ja Mustajoki (2007, 26) tuovat esille, että eettisesti kestävä tutkimuksen tekeminen edellytyksenä on se, että tutkijalla on kyky havaita ja pohtia eettisiä kysymyksiä kaikissa tutkimuksen tekemisen vaiheissa.

Tutkimuksen toteutusta tulisi pohtia tieteellisten käytäntöjen lisäksi myös tutkittavana olevan henkilön näkökulmasta. Tutkimukseen osallistujien suostumus ja tilanteen luottamuksellisuus sekä tiedonhankinta, litterointi, analysointi että raportointi vaiheissa ovat myös tärkeitä seikkoja, joita tutkijan tulisi miettiä myös eettiseltä kannalta. Esimerkiksi haastattelutilanne saattaa aiheuttaa haastateltavassa erilaisia reaktioita, kuten hermostumista ja miellyttämisen halua, jotka voivat vaikuttaa vastauksiin. Litterointitilanteessa puolestaan tärkeää on henkilöiden kertomien asioiden täsmällinen kirjaaminen. Analysointi vaiheessa pitää puolestaan miettiä kuinka syvällisesti henkilöiden vastauksia voidaan alkaa tulkitsemaan. Raportoinnissa on otettava huomioon luottamuksellisuus siltä kannalta, että mitä seurauksia raportin julkaisemisella voi olla haastateltavalle. Tutkijan eettinen velvollisuus on esittää niin varmaa ja todennettua tietoa kuin mahdollista. (Kvale 1996, 111.)

Luottamuksellisuus on tärkeä osa tutkimuksen tekemisen etiikkaa varsinkin tutkittavien näkökulmasta. Sen yhdeksi tärkeimmistä tekijöistä voidaan lukea

se, että aineistoa ei käsitellä muulla tavalla, tai muuhun tarkoitukseen kuin miten ennen tutkimuksen alkua on tutkittavien kanssa sovittu. Tutkittavien tulee voida luottaa tutkijan lupaukseen siitä kuinka aineistoa käytetään ja mikä sen käyttötarkoitus on, eli mitä tutkimuksella pyritään saavuttamaan. Tutkittavien tulee tietää ketkä aineistoa käsittelevät, eikä heidän antamia tietoja saa näyttää ulkopuolisille. (Kuula 2006, 89–90.) Luottamuksellisuuteen kuuluu myös vastaajien anonymiteetti eli se, että vastaajien henkilöllisyyttä ei voida päätellä tuloksista (Cohen & Manion 1994, 366).

Kyselylomakkeessa informoimme vastaajia siitä, että vain me kaksi tutkijaa tarkastelemme vastauksia ja täytetyt lomakkeen tuhoataan asianmukaisesti aineiston analyysin jälkeen. Tätä noudattaen edes opinnäytetyönohjaajamme ei ole nähnyt haastattelumateriaalia eikä lomakkeita täytettyinä. Olemme tuhonneet aineiston opinnäytetyön julkistamisen jälkeen silppuamalla paperilla olevan aineiston ja poistamalla elektroniset tallenteet. Anonymiteetistä pidimme huolta siten, että emme kyselylomakkeissa emmekä haastatteluissa keränneet vastaajien henkilökohtaisia tietoja kuten nimeä, osoitetta tai muuta vastaavaa. Käsitelimme aineiston kokonaisuudessaan ja kirjoitimme tutkimustulokset siten, että niistä ei voida tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Emme esimerkiksi missään vaiheessa yhdistäneet työntekijöiden ammattinimikettä tai koulustaastaansa heidän antamiinsa vastauksiin tutkimustuloksia kirjoittaessamme.

Muun muassa Suomen Akatemian Tutkimuseettinen neuvottelukunta on kirjoittanut ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Ohjeiden tarkoituksena on osoittaa tutkijoille hyvän tutkimuksen peruslähtökohdat luotettavuuden ja uskottavuuden takaamiseksi. Värentäminen, plagiointi ja tulosten vääristäminen huonosti kirjattujen ja raportoitujen tulosten rinnalla ovat yleisimpiä esimerkkejä toiminnasta tutkimuksen eettisiä periaatteita vastaan. (Kuula 2006, 29, 34–38.) Tutkimuksessa olemme kiinnittäneet huomiota näihin seikkoihin. Olemme varmistaneet, että viittauksemme eri tutkijoiden teorian tietoon ja tutkittavien vastauksiin ovat täsmällisiä, emmekä ole käyttäneet heiltä saatua tietoa omanamme. Tämän olemme varmistaneet osoittamalla mistä tieto on peräisin. Olemme kiinnittäneet myös huomiota käyttämiimme sanamuotoihin, jotta asiasisältö pysyy samana.

6.6 Tutkimuksen luotettavuus

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 136) tuovat esille, että validiteetti ja reliabiliteetti ovat termejä, joita käytetään tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa erityisesti määrällisessä tutkimuksessa. Siitä ollaan montaa mieltä, voiko näitä termejä soveltaa laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin, mutta ne ovat kuitenkin yleisesti käytettyjä käsitteitä kirjallisuudessa tutkimusmenetelmien luotettavuutta arvioitaessa. Jokaisessa tutkimuksessa ne näkyvät eri tavalla tutkijasta ja tutkimuksen luonteesta riippuen (Kananen, 2008, 123).

Tutkimuksen reliabiliudella tarkoitetaan tulosten toistettavuutta, eli sitä, että jos tutkimus tehtäisiin uudestaan samoja kriteereitä noudattaen, olisi tutkimustulos sama (Hirsjärvi ym. 1997, 213). Reliabiliteetin näkökulmasta tutkimuksemme luotettavuutta saattaa heikentää se, että jos se toistettaisiin sellaisenaan toisessa työyksikössä, sen tulokset eivät luultavasti olisi samat. Saadut vastaukset ovat hyvin henkilö- ja paikkasidonnaisia. Tuloksiin siis vaikuttaa hyvin paljon työyhteisö ja siellä olevien asiakkaiden yksilölliset tarpeet kommunikoinnin suhteen. Tutkimuksemme luonteesta johtuen emme koe, että tulosten yleistettävyyden ja tutkimuksen toistettavuuden puute vaikuttaa kuitenkaan työmme luotettavuuteen. Tutkimuksen tulokset koskettavat juuri kyseisestä yksikköä tietyllä hetkellä eikä tutkimuksemme tavoitteenakaan ollut tulosten yleistettävyyden.

Tutkimuksen luotettavuutta laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetin näkökulmasta lisää tutkijan antama eri vaiheet kattava tarkka kuvaus tutkimuksen kulusta. (Hirsjärvi ym. 2010, 232). Kun aineiston käsittelyn kulku selvennetään tarkasti lukijalle, osoitetaan hänelle miten tuloksiin on päädytty, ja annetaan samalla mahdollisuus tutkijan ajatuksenkulun ja päättelyn seuraamiseen ja arvioimiseen (Anttila, 1996, 408). Lisäsimme tutkimuksemme luotettavuutta kuvaamalla mahdollisimman tarkasti prosessimme etenemistä sekä käyttämiämme tiedonkeruu- ja analysointimenetelmiä.

Validiudella, eli pätevyydellä tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata niitä asioita, joita tutkimuksessa halutaan tietää (Hirsjärvi ym. 1997, 213). Tutkimuksessamme validiteetti näkyy siinä, että valitsemillamme aineistonkeruumenetelmillä saimme kattavat vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Validiutta voidaan lisätä myös käyttämällä useita menetelmiä. Kyseessä on tällöin triangulaatio. (Hirsjärvi ym. 1997, 214.) Triangulaation avulla olemme lisänneet tutkimuksemme luotettavuutta muun muassa kahta eri aineistonkeruumenetelmää käyttämällä ja sillä, että tutkimuksen tekemiseen osallistui kaksi tutkijaa. Olemme aikaisemmissa luvuissa kuvanneet laajemmin triangulaatiota, ja sitä kuinka se tulee esiin opinnäytetyössämme.

Analysoimme haastatteluaineistomme siten, että jaoimme aineiston puoliksi ja tarkastelimme niitä erikseen kumpikin keskittyen omaan osioomme. Tämän jälkeen vaihdoimme näitä osioita ja tarkastimme, että olimme ymmärtäneet vastaukset samalla tavalla ja ajatuksemme analysoinnista olivat yhtenäiset. Ennen analysoinnin aloittamista olimme miettineet yhdessä tarkkaan kuinka käsittelemme aineistomme teemoitellen ja luokitellen. Tämä helpotti yhteistyötämme, eikä ristiriitoja aineiston käsittelyssä syntynyt silloinkaan kun työskentelimme erikseen. Anttilan (1996, 408) mukaan tällainen rinnakkaiskoodaus on yksi tavoista testata aineistoin luotettavuutta.

Kyselytutkimuksissa yksi suurimmista luotettavuustekijöistä on sen vastausprosentti, eli se, kuinka moni kyselyistä saadaan takaisin täytettynä. Vastausprosentin kasvuun voidaan vaikuttaa esimerkiksi asettamalla tietty takaraja vastausten palauttamisajankohdalle. (Järvinen & Järvinen 2000, 162.) Tämä

perustelu lisää tutkimuksemme luotettavuutta, sillä saimme takaisin kaikki 15 jakamaamme kyselylomaketta täytettynä. Vastausprosentti oli siis 100 %.

Ennen lomakkeiden luovuttamista vastaajille, testasimme sen toimivuutta. Sitä lukivat ja kommentoivat opinnäytetyönohjaajamme ja opinnäytetyön tilaaja, sekä kaksi muuta henkilöä. Teimme hieman muutoksia lomakkeeseen heidän kommenttiansa pohjalta. Pidimme kuitenkin koko aja kirkkaana mielessä tutkimuskysymyksemme. Cohen ja Manion (1994, 97) toteavat, että kyselyn toteuttamisessa kieliasu ja kysymysten sanamuodot, sekä lomakkeen testaus ovat erittäin tärkeitä asioita sen toimivuuden kannalta. Toimivuuden varmistamisen kautta tutkimuksen luotettavuus kasvaa, sillä voidaan olla varmempia siitä, että kysymykset on ymmärretty oikealla tavalla.

Tutkimustulosten luotettavuuden voivat periaatteessa määritellä vain itse tutkittavat. Tästä syystä olisi hyvä, että tutkittavat lukisivat ja hyväksyisivät tulokset. (Kananen, 2008, 126.) Tätä periaatetta olemme toteuttaneet tutkimuksemme kahdessa vaiheessa. Toteutimme haastattelut puolistrukturoidusti sen takia, että pystyisimme pitämään haastattelun sen verran keskustelunomaisena, että voisimme tarvittaessa varmistaa ja tarkentaa haastateltavan näkemyksiä asioihin. Näin haastateltavatkin saivat jo haastatteluvaiheessa varmuuden siitä, että he ovat ilmaisseet asian tarkoittamallaan tavalla, eikä heidän sanomiaan asioita ole ymmärretty väärin. Lisäksi annoimme työelämäohjaajiemme lukea ja kommentoida saamiamme tuloksia ennen niiden julkaisemista.

7 TULOKSET

Kyselylomakkeiden vastaukset jaoteltiin analyysin alussa tutkimuskysymyksittäin. Teemoittelimme analyysivaiheessa haastattelujen vastaukset alaluokkiin (Kuvio 1), mutta yhdistimme ne tuloksia muodostaessamme uudestaan suuremmiksi kokonaisuuksiksi tutkimuskysymysten mukaan. Teimme näin, jotta saimme yhdistettyä haastatteluiden ja kyselylomakkeiden teemat selkeiksi ja yhteneväisiksi kokonaisuuksiksi. Tulokset on otsikoitu tutkimuskysymystemme mukaan.

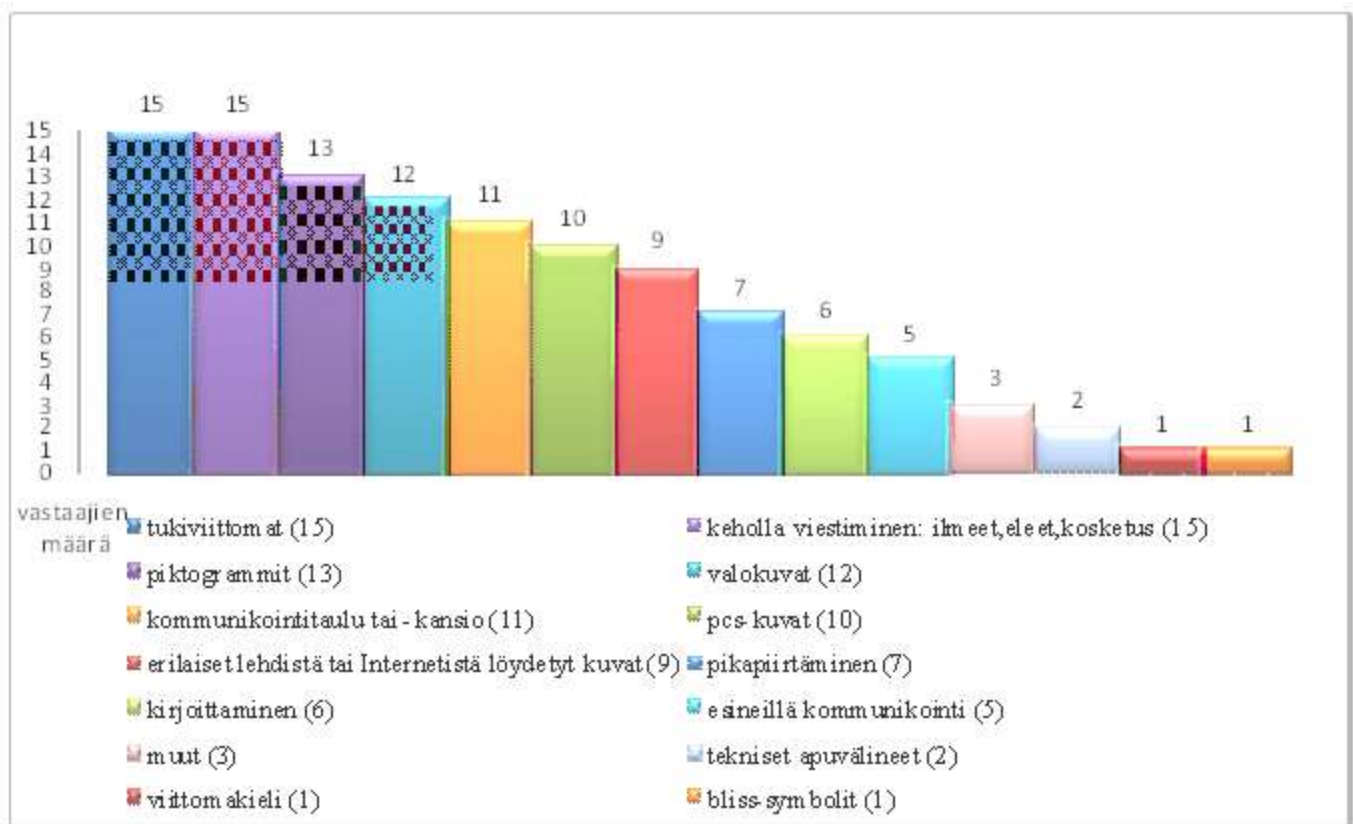
Vastaukset muodostuvat pääosin kaikille työntekijöille jaetuista kyselylomakkeista saaduista tuloksista. Kaikki kyseisellä hetkellä päivätoiminnassa työskennelleet ohjaajat vastasivat kyselyyn kahta aivan uutta työntekijää lukuun ottamatta, sillä heillä oli vielä perehdytys kesken. Tuloksia on täydennetty kolmen työntekijän haastattelumateriaalilla. Johtuen kyselylomakkeiden suuresta määrästä verrattuna haastattelumateriaaliin, olemme selventäneet tekstissä, kummalla tiedonkeruumenetelmällä tulokset on saatu. Tämä on toteutettu siten, että aina kun kyse on haastattelumateriaalista, olemme maininneet sen ja vastausten määrän erikseen. Esittäessä kyselylomakkeista saatuja tuloksia, olemme tuoneet sulkumerkinnällä esiin sen, kuinka monessa vastauksessa asia on mainittu.

Emme ole tarkastelleet sitä, että kuka vastaajista sanoo mitään, vaan olemme keskittyneet siihen, kuinka monta kertaa mikäkin asia tuodaan esille aineistossa. Yhden henkilön vastauksessa saattaa esiintyä useampia tutkimuksen kannalta merkittäviä asioita ja kommentteja. Esimerkiksi yksi henkilö on voinut vastata käyttävänsä tukiviittomia ja PCS- kuvia päivätoiminnan arjessa. Sama henkilö on siis voinut mainita useamman kuin yhden menetelmän. Vastausten kokonaismäärä pysyy kuitenkin jatkuvasti samana, sillä vertauskohteena on lomakkeiden määrä, eikä kaikkien mainittujen seikkojen määrä yhteensä.

Seuraavaksi esittelemme tulokset. Olemme teemoitelleet ne tutkimuskysymystemme mukaan.

7.1 Virvelin päivätoiminnassa käytössä olevat menetelmät

Taulukko 1. Käytössä olevat vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät Virvelin päivätoiminnassa. Tulokset on laskettu kyselylomakkeen (liite 1) kysymyksen numero 3 vastauksista.

Yllä olevasta diagrammista selviää mitä vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä käytetään tai on käytetty viimeisen vuoden aikana Virvelin päivätoiminnassa. Diagrammi kuvaa kyselylomakkeen kysymystä numero 3, joka on liitteessä 1. Kysymys oli muotoiltu monivalintatyypisessä, jossa vastaajien

tuli rastittaa käyttämänsä menetelmät. Kaikki viisitoista vastaajista olivat rastittaneet kohdat tukiviittomat, sekä keholla viestimisen. Piktogrammit oli maininnut vastaajista kolmetoista, valokuvat kaksitoista, kommunikointikansion yksitoista, PCS-kuvat kymmenen, sekä erilaiset Internetistä löydettyt kuvat yhdeksän. Pikapiirtäminen mainittiin seitsemän, kirjoittaminen kuusi, esineillä kommunikointi viisi ja tekniset apuvälineet kaksi kertaa. Bliss-kieli ja viittomakieli mainittiin kerran. Kolme vastaajista rastitti vaihtoehdon muu, mitä? He olivat maininneet selkokielen, Boardmaker-kuvaohjelman, asiakkaan eleiden, ilmeiden ja äänteiden tulkitsemisen, sekä fyysisen ohjauksen

Lomakkeen kysymyksessä numero 6 kysyimme mitä vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä työntekijät käyttävät kaikkein eniten työssään ja minkälaisissa tilanteissa niitä käytetään. Kyselylomakkeista nousi vahvimmin esille tukiviittomien merkitys päivätoiminnan arjessa (12/15). Erityisesti se korostui siirtymissä sekä ohjaus- ja ohjeistustilanteissa. Se on siis olennainen osa kommunikointia ja kaikkea toimintaa. Lomakkeiden vastauksista ilmeni, että kuvien käyttö yleensä (7/15), ja niistä suosituimpana pictogrammit (4/15) ja PCS- kuvat (2/15), ovat myös paljon käytettyjä menetelmiä työntekijöiden mielestä. Muutama (2/15) työntekijä mainitsi myös kommunikointikansion merkityksen asiakkaiden kanssa toimittaessa. Yksi (1/15) vastaaja toi esille osalla asiakkaista käytössä olevat kommunikaatioavainnauhat. Avainnauha voi olla esimerkiksi vyössä roikkuva nauha, johon on kiinnitetty kuvia asiakkaalle kaikkein tärkeimmistä sanoista. Kuvien ja viittomien käyttö korostuu erityisesti erilaisissa ryhmissä, ruokailussa sekä aamuinfossa toimintojen valinnassa ja päiväohjelmaa rakentaessa. Työntekijät perustelivat näiden menetelmien käyttöä sillä, että menetelmillä saadaan asiakkaan oma tahto ja toiveet selvitettyä, ja ne toimivat hyvin puheen tukena kommunikoinnissa ja keskustelussa. Haastatteluissa kaksi vastaajaa tosin totesi, että kuvia voisi varmasti hyödyntää monissa erilaisissa tilanteissa enemmänkin. Esimerkkinä mainittiin erilaiset niin sanotut liikkuvat tilanteet, kuten kaupungilla käynti ja paikasta toiseen siirtymiset. Sekä kyselylomakkeissa että haastatteluissa ilmeet, eleet ja muu kehonkieli nähtiin oleelliseksi osaksi päivittäistä ohjausta ja avustamista. Yksi (1/15) työntekijä mainitsi käyttävänsä paljon pikapiirtoa kaikissa päivittäisissä tilanteissa.

7.2 Työntekijöiden kokemuksia vaihtoehtoisen kommunikoinnin käytöstä

Haastatteluissa kaikki kolme haastateltavaa totesivat pitävänsä vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttöä Virvelin päivätoiminnassa tärkeänä.

Koska puhe ei ole monelle asiakkaista ensisijainen kommunikointikeino, pitää yhteinen kieli löytyä jollakin muulla tavalla, jotta toiminta olisi asiakaslähtöistä. Vaihtoehtokommunikoinnin nähtiin hyödyntävän sekä asiakasta että työntekijää. Etuja nähtiin olevan puolin ja toisin, eikä kukaan osannut eritellä yksiselitteisesti kumpi osapuoli, asiakkaat vai työntekijät, hyötyvät vaihtoehtokommunikoinnin käytöstä eniten.

Suurin osa (9/15) lomakkeeseen vastanneista koki vaihtoehtoisen kommunikoinnin käytön arjen työssä helpoksi monivalintakohdan mukaan. Yhden (1/15) vastaajan mielestä niiden käyttäminen on ”mukavaa ja helppoa, mutta enemmän pitäisi osata.” Yksi (1/15) vastasi, että kuvat ja piirtäminen tuntuvat erityisen helpoilta, mutta viittomat hieman unohtuvat, jos niitä ei käytetä aktiivisesti. Yksi (1/15) vastaaja koki käytön helpoksi, sillä tarvittavat välineet ovat olleet aina lähellä. Erään (1/15) vastaajan perusteena oli kertynyt kokemus niiden käytöstä. Haastattelussa yksi vastaaja koki vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytön helpottuvan niiden käyttämisen myötä. Mitä enemmän niitä käyttää, sitä helpompaa se on. Hänen mielestään myös asiakkaan tunteminen helpottaa vaihtoehtokommunikaation käyttöä.

Suuri osa (8/15) lomakkeeseen vastanneista on ilmeisesti ymmärtänyt kysymyksen hieman väärin ja vastannut kysymyksen avoimeen osioon, että miksi se helpottaa työskentelyä eikä, että miksi se on helppoa. Niiden nähtiin helpottavan asiakkaan kanssa toimimista ja kommunikointia (3/15). Ne edesauttavat ymmärrystä molemmin puolin asiakkaan ja työntekijän välillä (6/15). Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät auttavat selviämään (1/15) ja selkiyttävät asioita (2/15) joskus vaikeissakin tilanteissa. Niiden merkitys korostuu myös päiväohjelmien ja struktuurien luomisessa (1/15) sekä päivärytmin selkiyttäjänä (1/15).

Kaksi vastanneista (2/15) koki vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytön vaikeaksi. Toinen heistä sanoi tukiviittomien olevan vasta opettelussa ja tästä syystä niiden käyttö on vaikeaa, varsinkin jos asiakas on täysin viittomien varassa kommunikoinnissa. Toinen puolestaan ei osannut eritellä mitään menetelmää, jonka kokisi vaikeaksi, vaan yksilöllinen kommunikointitapa ja eri menetelmien käyttö eri asiakkailla tuntuu vaikealta, sillä niiden aktiivinen käyttö vaatisi paljon materiaalia. Haastatteluissa yksi vastaajista totesi omien taitojensa olevan vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytössä vielä hieman rajalliset, mutta koki saavansa tarpeeksi tukea ja apua kokeneemmilta työntekijöiltä. Hänen mielestään näin kinkkisetkin asiakastilanteet on saatu selvitettyä. Usein pienilläkin asioilla voidaan saada viesti perille puolin ja toisin.

Osa vastaajista (4/15) oli sitä mieltä, että vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttö on sekä helppoa että vaikeaa. Yksi (1/15) vastaajista koki menetelmien käytön hyvin asiakaskohtaiseksi ja se, että onko käyttäminen helppoa vai vaikeaa riippuu käytetystä menetelmästä. Eräs (1/15) vastaajista piti menetelmien käyttöä jossain määrin helppona, mutta jatkuvasti uudistuvat menetelmät luovat paineita taitojen ylläpitoon. Tämä nähtiin tärkeäksi, jotta eri menetelmien käyttö olisi laadukasta. Eri menetelmien käytön koettiin helpottavan asiakkaiden kanssa kommunikointia (2/15). Menetelmien päivittäminen ja uuden oppiminen nähtiin tärkeäksi, jotta asiakastyö pysyisi laadukkaana. Kaksi vastaajista (2/15) koki eri menetelmien helpottavan asiakkaiden kanssa kommunikointia, mutta eri välineiden käyttöön tuovat haasteensa ajan puute, asiakkaiden fyysiset rajoitukset (1/15) ja se, että välineiden tekeminen

ja hakeminen on työlästä (1/15). Haastatteluissa yksi vastaajista jäi pohtimaan, että menetelmien käytön helppoutta tai vaikeutta on haasteellista määrittellä. Hän koki menetelmien käytön suhteellisen helpoksi ja sellaiseksi seikaksi, minkä tulisi olla luonteva osa talon toimintaa, mutta syystä tai toisesta niitä ei aina kuitenkaan tule käytettyä.

Kahdessa haastattelussa nousi esille, ettei kaikissa asiakastilanteissa aina päästä yhteisymmärrykseen. Toisinaan syynä voi olla yhteisen kommunikointikeinon puuttuminen tai sen käytössä ilmenevät haasteet. Pääsääntöisesti kuitenkin esimerkiksi eri kommunikointimenetelmiä kokeilemalla päästään asiassa usein eteenpäin ja lähemmäksi yhteisymmärrystä.

7.3 Työntekijöiden mielestä tärkeimmät vaihtoehtokommunikoinnin menetelmät ja niiden perustelut

Suurin osa lomakkeeseen vastanneista (11/15) mainitsi tukiviittomat yhdeksi tärkeimmistä menetelmistä. Sen jälkeen useimmin mainittiin erilaiset kuvat (8/15), joista erikseen vielä mainittiin piktogrammit (6/15), PCS- kuvat (2/15) ja kommunikointikansio (2/15). Myös elekieli (3/15), selkokieli (2/15) ja esiinien käyttö (1/15) mainittiin vastauksissa.

Haastatteluihin osallistuneet työntekijät eivät osanneet määrittellä yhtä tiettyä menetelmää, joka olisi oleellisin heidän työnsä onnistumisen kannalta. Yksi haastateltavista nosti kuitenkin esille läsnäolon, rauhallisuuden ja huomioon ottamisen merkityksen. Myös toiset haastateltavat, ja monet kyselylomakkeeseen vastanneet totesivat, että menetelmien merkitys riippuu siitä, mitä menetelmiä asiakas itse käyttää ja mistä hän hyötyy eniten. Vastauksissa tuotiin esiin siis eri kommunikointimenetelmien asiakaslähtöisyys, eli kaikkein tärkeimmät menetelmät kumpuavat asiakkaiden henkilökohtaisista tavoista ja tarpeista.

Sekä haastatteluissa että monissa kyselylomakkeiden vastauksissa erilaiset kuvat ja tukiviittomat koettiin monipuolisiksi, helpoiksi ja selkeimmiksi käyttää sanallisen selityksen rinnalla. Ne hyödyttävät erilaisia asiakkaita kommunikoinnin tasosta riippumatta. Niiden avulla työntekijä saa oman viestinsä paremmin perille ja asiakas äänensä kuuluviin. Haastatteluissa tuotiin kuitenkin esiin, että näiden menetelmien käyttöön liittyy tiettyjä haasteita, esimerkiksi materiaalin rajallisuus sekä asiakkaiden fyysiset rajoitteet. Kuvat ja tukiviittomat yhdistettynä selkokielen käyttöön olivat yhden (1/15) lomakkeeseen vastaajan mielestä merkittäviä tekijöitä arjen sujuvuuden ja mahdollisimman monenlaisten asiakkaiden huomioon ottamisen kannalta. Eräs (1/15) vastaajista korosti selkokielen sijaan elekielen merkitystä tukiviittomien ja kuvien käytön rinnalla.

Kysyessämme haastateltavilta selkokielen merkityksestä päivätoiminnan jopapäiväisessä asiakastyössä kaikki haastateltavat totesivat sen olevan kiinteä

ja hyvin merkittävä osa toimintaa. Yksi haastateltavista muisti, että pyrkimys selkokieliisyyteen on mainittu jopa perehdytyskansiossa. Vaikka selkokieliisyys nähdään haastatteluiden perusteella erittäin tärkeäksi asiaksi, se mainittiin ainoastaan yhdessä kyselylomakkeessa. Tämä kertoo mielestämme siitä, että se on niin luonteva osa päivätoiminnan arkea, että sitä ei mielletä erikseen menetelmäksi, vaan se on ennemminkin toimintatapa. Kaksi haastateltavista kertoi kuitenkin, että siihen ei aina ehkä kiinnitetä riittävästi huomiota.

Tukiviittomista koettiin olevan hyötyä monissa eri tilanteissa. Ne auttavat selvittämään asiakkaalle mitä milloinkin tapahtuu ja mihin mennään. Kuvat koettiin konkreettisiksi kuvauksiksi asioista esimerkiksi toimintaa aloitettaessa tai päiväohjelman läpikäymisessä. Niiden avulla pääsee suoraan asiaan. Haastatteluissa yksi vastaajista totesi, että toiminta on vielä melko työntekijälähtöistä, sillä usein välineet vaihtoehtokommunikoinnin käyttämiseen ovat suurimmaksi osaksi työntekijän saatavilla. Esimerkiksi kuvien sijoittamista toimintaympäristöön ja saatavilla oloa tulisi miettiä tarkemmin, jotta ne voisivat olla helpommin asiakkaiden hyödynnettävissä.

Lomakkeiden vastauksista kahdessa (2/15) korostettiin kommunikointikansion merkitystä asiakkaan kanssa keskusteltaessa. Yhden (1/15) vastaajan mielestä esineet ovat hyvä ja toimiva menetelmä informaation kannalta. Ilmeiden ja eleiden lukeminen asiakastarpeiden selville saamisen vuoksi koettiin tärkeäksi ja yksi (1/15) vastaajista korosti, että elekieli on joillekin asiakkaille ensisijainen kommunikointimenetelmä.

7.4 Työntekijöiden kokemus tarvitusta lisäkoulutuksesta ja -tuesta

Lähes kaikki vastaajista (14/15) kokivat tarvitsevansa lisäkoulutusta tai opastusta vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttöön. Tukiviittomat tai viittomakieli oli monelle (10/15) menetelmä, johon kaivattiin täydennystä tai harjoitusta.

Monet vastaajista (8/15) olivat sitä mieltä, että ajan puute vaikeuttaa eri kommunikointimenetelmien käyttöä työssä. Vastaajat mainitsivat tarvitsevansa lisää aikaa muun muassa päiväohjelman ja kommunikointikansion tekemiseen sekä menetelmien harjoitteluun ja sisäistämiseen. Neljä (4/15) vastaajista korosti nimenomaan asiakkaan kanssa vietetyn yksilöllisen ajan tarpeellisuutta. Kunnolliset työvälineet (1/15), tiedot ja aika erilaisten kommunikointimenetelmien tekemiseen (3/15) sekä mahdollisuus käyttää joustavasti tietokonetta (1/15) koettiin tärkeäksi.

Kolme (3/15) vastaajista mainitsi Boardmaker tai muun kuvaohjelman käytön vielä vieraaksi ja kaipasi siihen lisäkoulutusta tai opastusta. Kuvien käyttöön kaivattiin myös lisäkoulutusta (3/15). Yksi vastaajista (1/15) kaipasi vinkkejä kommunikointikansion tai taulun kokoamiseen. Jatkuva lisäkoulutus (3/15) sekä uusien ideoiden ja tietojen saaminen nähtiin hyväksi ja tarpeelliseksi.

Säännölliset koulutukset ja kertaukset (1/15), sekä koko työpaikan sitoutuminen (1/15) ja menetelmien yhtenäisyys (1/15) nostettiin esille.

Aikaa erilaisten kommunikointimenetelmien tekemiseen ja käyttöönottoon kaivattiin myös haastatteluiden perusteella lisää, mutta samanaikaisesti ajan puute nähtiin myös suurelta osin organisointikysymyksenä. Kaikki haastateltavista kokivat, että töiden järjestely niin, että aikaa tällaisille asioille löytyisi enemmän, on suurimmaksi osaksi työntekijöiden omista järjestelykyvyistä ja töiden priorisoinnista kiinni. Yksi haastateltavista koki, että jotkut työntekijät hyötyisivät siitä, että heille osoitettaisiin tietty aika ja paikka jolloin on mahdollista keskittyä esimerkiksi asiakastyöhön tarvittavien materiaalien tekemiseen.

Yhdessä (1/15) lomakkeista kaivattiin menetelmiltä yksinkertaisuutta ja käytännölläheisyyttä. Haastattelussa eräs vastaajista nosti esille koulutustarpeen jo käytössä oleviin menetelmiin, erityisesti viittomien käyttöön, jotta aktiivisesti käytössä olevat menetelmät olisivat hallussa ennen kuin paneuduttaisiin mihinkään muuhun.

Yksi (1/15) lomakkeeseen vastaajista oli sitä mieltä, että toisaalta lisäkoulutus on aina tarpeen, mutta toisaalta sille ei ole tarvetta, koska hän on oppinut työssä ja käynyt aikaisemmin koulutuksissa. Tietokoneen käytön hän kuitenkin mainitsee sellaiseksi asiaksi, joka ei ole hallinnassa. Viisi (5/15) vastaajista ei ottanut kantaa tai vastannut laisinkaan lomakkeen kysymykseen siitä, että minkälaiset tekijät lisäkoulutuksen lisäksi voisivat helpottaa vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttöä heidän työssään, vaikka olivatkin vastanneet kaipaavansa lisäkoulutusta.

Haastattelussa yksi työntekijöistä kertoi, että ei ole henkilökohtaisesti ollut vaihtoehtokommunikoinnin koulutuksissa, sillä niihin osallistuvien määrä on rajallinen. Haastateltava korosti vuorovaikutuksen tärkeyttä asiakastyössä ja hänellä olisikin halukkuutta ja tarvetta koulutuksiin, kuten esimerkiksi sellaiseen koulutukseen jossa voisi tehdä yksilöllisiä kommunikointikeinoja asiakkaille. Mihinkään yksittäiseen menetelmään liittyvää koulutusta hän ei nähnyt niinkään tarpeelliseksi, vaan toiveena oli jonkinlainen yleispätevä koulutus aiheeseen liittyen koko henkilökunnalle.

Haastatteluissa oli havaittavissa ristiriitaa työntekijöiden kokemuksista siitä kuinka paljon koulutuksia vaihtoehtoiseen kommunikointiin on järjestetty. Yhden mielestä niitä oli järjestetty paljon, ja toisten mielestä ei kovinkaan usein. Mietimme, että tähän on saattanut vaikuttaa haastateltavien työkokemus ja se, että ihmiset kokevat asiat yksilöllisesti eri tavalla. Tähän ajatukseen ei kuitenkaan löytynyt suoranaisesti tukea aineistostamme.

Yhdessä haastatteluista nousi esille, että halukkuus juuri nimenomaan vaihtoehtoisen kommunikoinnin koulutuksiin jää vähemmälle, ja välillä unohtuukin koulutusvaihtoehtona, vaikka niitä onkin tarjolla. Monet muut koulutukset,

kuten autismi, mielenterveys ja toimintakyvyn arviointi kiinnostavat usein työntekijöitä enemmän. Tosin monessa tällaisessakin koulutuksessa sivutaan vaihtoehtoisen kommunikoinnin aihetta. Vaikka vaihtoehtokommunikoinnin koulutukset eivät ole kovin suosittuja haastateltava kokee, että työyhteisössä ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka eri menetelmiä pystyttäisiin mahdollisimman hyvin hyödyntämään jokapäiväisessä työssä.

Päivätoiminnassa käytetään paljon kuvia ja käytön koetaan vastaavan asiakkaiden nykyisiä tarpeita, joten työntekijät saattavat kokea omat taitonsa tietyllä tavalla riittäviksi. Haastateltava kokee kuitenkin tietynlaisena haasteena sen, että tuttujen asiakkaiden kanssa muodostuu tietynlaiset tavat toimia. Välikillä ne ovat hyviä ja toimivia, mutta näin ei välttämättä kuitenkaan aina ole. Yksikössä työskentelee kaksi viittomakieltä osaavaa työntekijää, ja helposti saatetaan tuudittautua siihen, että haastavan tilanteen edessä heiltä saadaan apua viittomiin liittyvissä asioissa. Haastateltava jää vielä pohtimaan uusien työntekijöiden mielipidettä asiasta. Hän on kiinnostunut aiheesta ja löytänyt itse kiinnostavan koulutuksen johon luultavasti osallistuu.

Kysyessämme eräältä haastateltavalta, että kaipaisiko hän joitain uusia menetelmiä käyttöön Virvelin päivätoimintaan, hän ei oikein osannut vastata mitään erityistä menetelmää tai välinettä. Lopuksi hän tokaisi, ettei ole edes oikein tietoinen mitä muita vaihtoehtoja on olemassakaan. Toinen haastateltavista mainitsi, että haluaisi kokeilla aikaisemmin käytössä ollutta vaihtoehtokommunikointivälinettä ja sen käyttömahdollisuuksia.

Haastatteluissa nousi esille uudet kosketusnäytölliset tietokoneet ja niiden mahdollisimman hyvä hyödyntäminen asiakastyössä. Henkilökunnalla ei ole ollut oikeastaan aikaa tutustua tai suoranaista opastusta näiden uusien tietokoneiden käyttöön. Koneiden saaminen käyttöön tarkoituksenmukaisesti ja asiakkaita mahdollisimman paljon hyödyttäen vaatii aikaa ja paneutumista. Asiakaskunnan nuorentuessa kysymys koneiden riittävydestä varmaankin nousee yhä tärkeämmäksi, mutta tällä hetkellä vanhempi asiakaskunta ei ole kovin kiinnostunut vielä niiden käytöstä.

Yksi haastateltavista nosti esille, että olisi hyvä jos käytössä olisi jonkinlainen kuvapankki tai muu vastaava, jossa kuvat olisivat aihealueittain helposti löydettävissä ja tavoitettavissa. Tällainen tarve on tiedostettu työyhteisössä, mutta sitä ei ole toistaiseksi toteutettu, koska se vaatii paljon aikaa ja resursseja.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätökset on esitetty kappaleittain tutkimuskysymystemme mukaan. Niissä ei ole enää eritelty erilaisten vastausten määriä, vaan olemme tiivistäneet tulokset sanalliseen muotoon. Pohdinta tuloksista löytyy kappaleesta 9.2 Tutkimustulokset. Mielestämme tutkimuksen kysymysten asettelu on tuottanut sellaisia tuloksia, että niistä ei ole mielekästä tehdä pidemmälle vietyjä päätelmiä, vaan olemme tiivistäneet tärkeimmät tulokset johtopäätöksiksi.

Työntekijöiden vastausten mukaan käytetyimmät menetelmät Virvelin päivätoiminnassa ovat tukiviittomat, keholla viestiminen sekä erilaiset kuvat, joista suosituimpina mainittiin piktogrammit, valokuvat sekä PCS-kuvat. Merkitykselliseksi menetelmäksi nousi myös kommunikointikansion tai -taulun käyttö, jossa hyödynnetään edellä mainittuja kuvia. Näiden lisäksi käytetään kirjoittamista, pikapiirtämistä, esineillä kommunikointia, teknisiä apuvälineitä, selkokieltä, viittomakieltä, Bliss-symboleja, sekä fyysistä ohjausta.

Vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttö koettiin tärkeäksi osaksi laadukasta asiakastyötä. Puhe ei ole monelle päivätoiminnan asiakkaista ensisijainen kommunikointimenetelmä, joten yhteinen kieli pitää löytää jollakin muulla tavalla. Mielenpitoet sen helpoudesta tai vaikeudesta jakautuvat, niin että osa kokee menetelmien käytön helpoksi, osa vaikeaksi ja osa määrittelee niiden käytön sekä helpoksi, että vaikeaksi asiakkaasta, menetelmästä ja tilanteesta riippuen. Suurin osa työntekijöistä koki, että menetelmien käyttö helpottaa heidän työskentelyään erilaisten asiakkaiden kanssa, edesauttamalla yhteistä ymmärrystä ja selkiyttämällä arjen kulkua.

Tukiviittomat ja erilaiset kuvat mainittiin useimmin oleellisinta vaihtoehtokommunikoinnin menetelmää kysyttäessä. Perusteina näille on se, että ne koetaan monipuolisiksi, helpoiksi ja selkeimmiksi käyttää sanallisen selityksen rinnalla. Ne hyödyttävät erilaisia asiakkaita kommunikoinnin tasosta riippumatta. Niiden avulla työntekijä saa oman viestinsä paremmin perille ja asiakas äänensä kuuluviin. Oleellisimmiksi menetelmiksi koetaan myös kommunikointikansio, elekieli, selkokieli ja erilaisilla esineillä kommunikointi. Tärkein ja oleellisin työmenetelmä kumpuaa jokaisen asiakkaan henkilökohtaisista tarpeista, joten yhtä tiettyä menetelmää on haastavaa nimetä.

Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneista ilmaisivat tarpeensa vaihtoehtoisen kommunikoinnin lisäkoulutukseen tai opastukseen. Erityisesti esiin nousi tuen ja koulutuksen tarve viittomien käyttöön. Aikaa, tietoja ja kunnollisia työvälineitä eri menetelmien harjoitteluun ja tekemiseen kaivataan lisää. Myös aika asiakkaan kanssa kahden olemiseen nähtiin tärkeäksi. Ajan nähtiin osittain johtuvan työn organisoinnista. Kuvien ja erilaisten kuvaohjelmien, kuten Boardmaker-ohjelman käyttöön halutaan lisäopastusta. Lisäksi säännölliset koulutukset, menetelmien yhtenäisyys ja käytännönläheisyys, sekä koko työ-

paikan sitoutuminen koetaan merkittäväksi. Myös uusien kosketusnäytöllisten asiakastietokoneiden käyttöön kaivataan aikaa ja tukea, jotta ne saadaan käyttöön mahdollisimman monipuolisesti asiakasta hyödyttäen. Laajalle ja eri aiheita käsittelevälle kuvapankille nähdään olevan tarvetta.

9 POHDINTA

Pohdinnassa aluksi keskitymme opinnäytetyön toteutuksen tarkasteluun ja arviointiin. Tämän jälkeen käsittelemme tutkimustuloksia pohtien muun muassa sitä, miksi jotkut tulokset olivat muodostuneet tietynlaisiksi. Tiedonkeruun ja analysoinnin aikana sekä meiltä itseltämme että tutkimukseen osallistuneilta Virvelin päivätoiminnan työntekijöiltä nousi esille ajatuksia ja ideoita mahdollisista kehittämiskohdista ja niiden toteutuksesta vaihtoehtokommunikointiin liittyen. Lopuksi olemme koonneet muutamia ideoita jatkotutkimuksia ajatellen.

9.1 Opinnäytetyön toteutus

Aiheen rajaus oli aluksi mielestämme hyvin hankalaa, sillä kun olimme havainnoimassa päivätoiminnan arkea, meille syntyi paljon erilaisia ideoita ja näkökulmia, joita voisimme lähteä tutkimaan opinnäytetyössämme. Pohdittuamme eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja, sekä toteuttamismahdollisuuksia päädyimme kyseiseen aiheeseen. Myös työyhteisön kiinnostus juuri tätä aihetta kohtaan vaikutti suuresti aiheen valitsemiseen. Halusimme, että opinnäytetyömme palvelee mahdollisimman hyvin työn tilaajan tarpeita. Toki omat kiinnostuksenkohteemme myös näkyvät aiheen valinnassa. Halusimme että työ on sellainen, josta me opimme sellaisia asioita, jotka hyödyttävät meitä myös ammatillisessa mielessä tulevaisuudessa. Mielestämme opinnäytetyömme rajaus oli sopiva, sillä tutkimus oli laajuudeltaan ja työmäärältään tarkoituksenmukainen. Rajausta helpotti myös se, että työelämän ohjaajamme olivat molemmat samasta koulutusohjelmasta valmistuneita sosionomeja, joten he ymmärsivät opinnäytetyön luonteen, tavoitteet ja laajuuden. Keskustellessamme aiheen valinnasta he osasivat tukea ja ohjata meitä oikeaan suuntaan. Jälkikäteen ajateltuna jotkin omista alkuperäisistä suunnitelmistamme tutkimuksen aiheeksi olivat aivan liian laajoja. Sama koulutustausta auttoi mielestämme myös siinä, että heillä oli sama näkemys laadukkaasta asiakastyöstä. Koimme, että meillä oli lisäksi yhteinen kieli. Pystyimme käyttämään ammattisanastoa, sekä kieltä jota on käytetty koulutusohjelmassamme. Esimerkiksi sosiaalipedagogiikan käsite ja sisältö ei välttämättä olisi yhtä tuttu toisen koulutustaustan omaavalle työntekijälle.

Olemme tyytyväisiä siihen, että jaoimme kyselylomakkeet henkilökohtaisesti kaikille työntekijöille, sillä se toimi tarkoituksenmukaisesti ja saimme kaikki jakamamme kyselylomakkeet hyvin täytettynä takaisin. Tämä tuskin olisi onnistunut sähköposti- tai postikyselynä toteutettuna. Kuten Pirkko Anttila

(1996, 366) toteaa, jos aineisto on kerätty postikyselynä, jää vastausprosentti usein matalammaksi kuin sellaisissa tilanteissa, joissa tutkimuksen toteuttaja on henkilökohtaisessa kosketuksessa vastaajaan.

Testasimme kyselylomakettamme ennen sen varsinaista käyttöönottoa sen ymmärrettävyyden ja kysymysten asetelun varmistamiseksi, kuten Hirsjärvi ym. (1997, 191) toteavat välttämättömäksi onnistuneen tutkimuksen kannalta. Koemme hyväksi, että testasimme kyselylomakkeitamme ihmisillä, joilla on aikaisempaa tietoa aiheesta. Jos olisimme testanneet sitä esimerkiksi perheilläämme, he eivät välttämättä olisi huomanneet joitakin oleellisia seikkoja, koska aihepiiri ei ole heille ennestään tuttu. Emme olisi varmasti saaneet yhtä suurta tukea lomakkeen muokkaamiseen. Testauksen yhteydessä otimme aikaa, kauanko sen täyttäminen kestää. Näin saimme osoitettua vastaajille, että vastaamiseen ei todella mene kuin maksimissaan kymmenen minuuttia. Muutoin kolmisivuinen lomakehaastattelu voi tuntua liian aikaa vievältä, eikä siihen jaksa edes tarttua. Pitkää ja paljon kysymyksiä sisältävää lomaketta ei usein jakseta täyttää kovin huolellisesti tai siihen saatetaan usein jättää jopa vastaamatta (Valli 2001, 100). Ilmeisesti testaaminen kannatti ja kyselylomake oli toimiva, sillä saimme sen avulla tarkoituksenmukaista tietoa tutkimustamme ajatellen. Lomakkeen loppuun oli lisätty kohta, johon vastaajat saivat täydentää tärkeäksi näkemiään asioita aiheeseen liittyen, jotka ovat jääneet vielä sanomatta. Kuitenkin vain kahdessa lomakkeessa oli tähän vastaus, joten ilmeisesti kysymyksemme kattoivat hyvin kyseisen aihealueen.

Kyselylomakkeen kysymys numero neljä oli ilmeisesti ymmärretty monissa vastuksissa hieman väärin. Kysymykseen ”millaiseksi koet vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytön työssäsi” olimme antaneet kaksi vastausvaihtoehtoa, helpoksi ja vaikeaksi. Lisäksi kysymyksessä oli avoin osio, johon vastaaja sai perustella näkökulmaansa. Yhdeksän vastaajista oli rastittanut helpoksi kohdan, mutta vain kolme heistä oli vastannut avoimeen osaan niin, että se tuki rastitettua vastausta. Suurin osa oli selventänyt avoimeen osaan sitä, että miksi vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttö helpottaa työskentelyä.

Vastausten perusteella vaikuttaa siltä että kyseisen kysymyksen asettelu ei välttämättä ollut kovin onnistunut, sillä niin harva vastasi siihen toivotulla tavalla. Testatessamme lomaketta neljällä henkilöllä ennen kyselyn jakamista emme huomanneet tällaista ongelmaa. Lisäksi työelämäohjaajillamme oli mahdollisuus kommentoida kysymyksiä. Kysymyksen sanamuoto oli mielestämme myös selkeä, sillä kysyimme, että millaiseksi he käytön kokevat, ja vastausvaihtoehtona oli helpoksi tai vaikeaksi. Vastaajat olivat ilmeisesti avoimeen kohtaan vastatessaan vieneet ajatustaan hieman syvemmälle aiheeseen, mutta emme voi olla varmoja siitä, että olisivatko vastaukset olleet samanlaisia, jos kysymysmuoto olisi ollut hieman erilainen. Myös yksi haastateltavista toi esille sen, että vaikka vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttö on tärkeää ja se helpottaa asiakkaiden kanssa toimimista, se ei kuitenkaan tarkoita sitä että niiden käyttö olisi helppoa.

Varsinkin edellä mainitussa kysymyksessä korostui kahden eri tiedonkeruumenetelmän merkitys ja tehokkuus yhdessä käytettynä. Kahden eri menetelmän käyttö on yksi triangulaation muodoista (Denzin 2009, 297–303). Haastatteluissa saimme tarkennusta työntekijöiden ajatuksista kyseisestä asiasta tutkimustamme tukevasti, kuten olimme alun perin tarkoittaneet. Ilman haastatteluja emme olisi saaneet kovin luotettavaa tulosta tutkimuskysymykseemme, sillä vain pieni osa lomakkeeseen vastanneista olivat ymmärtäneet kysymyksen tarkoituksenmukaisesti. Lisäksi ilman avointa osiota kyselylomakkeessa emme olisi huomanneet tätä väärinymmärrystä ja tulos olisi ollut jossain määrin vääristynyt.

Tarkastellessamme näin jälkeenpäin käyttämiämme tiedonkeruumenetelmiä, koemme, että valintamme tällaiseen tutkimukseen oli osuva. Olisimmehan voineet esimerkiksi jättää kyselylomakkeet kokonaan pois, käyttäen ainoastaan haastattelua tiedonkeruumenetelmämme. Tällöin kuitenkin analysointi olisi ollut paljon haastavampaa ja se olisi vienyt paljon enemmän aikaa. Jos toisaalta olisimme keränneet tietoa pelkästään kyselylomakkeiden avulla, emme olisi saaneet niin syvällistä ja monipuolista tietoa. Haastattelussa vastaajilla oli mahdollisuus kertoa aiheesta omin sanoin, kun taas kyselylomakkeessa vastaukset on sidottu tietyn kysymyksen alle ja sille varattuun tilaan.

Jälkikäteen ajateltuna kyselylomakkeessa oli muutama kysymys liikaa, joista saimme sellaista tietoa, joka ei ollutkaan merkityksellistä tutkimuskysymysten kannalta. Lomaketta tehdessämme lisäsimme nämä kysymykset, koska ajattelimme niiden tukevan muita kyselylomakkeiden kysymyksiä antaen meille selkeämmän käsityksen työntekijöiden vastausten perusteista. Esimerkiksi kysymys, jossa selvitimme työntekijöiden koulutusta tai kokemusta vammaistyön alalla, perustelee vastausten sisältöä kysymyksissä ovatko he käyttäneet menetelmiä aikaisemmin ja tarvitsevatko he lisäkoulutusta. Tämä on mielenkiintoista tietoa ja mahdollisesti aihe jatkotutkimusiin, mutta tässä tutkimuksessa se ei kuitenkaan ollut oleellista tietoa, joten rajasimme sen pois tuloksista.

Tutkimuksen kulkua ajatellen koemme, että olisi ollut ehkä kannattavampaa analysoida kyselylomakkeiden vastaukset kunnolla ennen haastatteluiden toteuttamista. Kävimme kyllä kyselylomakkeet läpi ja tarkastelimme niiden vastauksia, mutta emme perehtyneet niihin kovin syvällisesti. Tästä syystä esimerkiksi aikaisemmin mainitsemamme kysymys numero neljä ja sen sisältämä väärinymmärrys jäi meiltä huomaamatta. Jos olisimme huomanneet tämän seikan ennen haastatteluiden toteutusta, olisimme voineet paneutua siihen entistä paremmin haastatteluissa. Mielestämme myös haastattelut olisi ollut hyvä analysoida melko pian niiden toteutuksen jälkeen, sillä silloin olisimme voineet tarvittaessa palata niihin ja kysyä tarkentavia kysymyksiä haastateltavilta. Tämä ei kuitenkaan ollut meille mahdollista lukujärjestyksemme puitteissa, vaan jouduimme pitämään tiedonkeruun ja analysoinnin välillä muutaman kuukauden tauon. Analysoidessamme materiaaliamme tauon jälkeen, meillä saattoi unohtua joitakin hyviä ideoita ja haastatteluissa esiin

tulleisiin epäselviin seikkoihin palaaminen oli haasteellista, sillä tuskin haastateltavatkään olisivat enää muistaneet tarkalleen sanomiaan asioita. Toisaalta pienen tauon pitäminen saattoi olla kuitenkin siinä mielessä hyödyllistä, että saimme hieman etäisyyttä ja uutta näkökulmaa tutkimukseemme. Se, että emme ehtineet analysoida kyselylomakkeita ennen kuin toteutimme haastattelut, oli ehkä hyvä siinä mielessä, että meille ei ollut muodostunut kyselylomakkeiden pohjalta ennakkokäsityksiä aiheeseen. Nämä ennakkokäsitykset olisivat saattaneet vaikuttaa haastattelun kulkuun ja kysyttäviin kysymyksiin.

Analyysin aloittaminen tuntui melko haasteelliselta ja tutustuimmekin melko laajasti siihen liittyvään kirjallisuuteen, sillä emme oikeastaan tienneet kuinka prosessi tulisi edes aloittaa. Huomasimme kuitenkin melko pian, ettei analysoinnin tekemiseen ole mitään kaavaa, jota tulisi seurata, vaan sen voi toteuttaa hyvin monella tavalla aineiston mukaan soveltaen. Mietimme yhdessä kuinka analysointi olisi järkevää ja johdonmukaista tehdä aineistoamme ajatellen ja aloimme tehdä sitä, vaikka emme olleet täysin varmoja olimmeko menossa oikeaan suuntaan. Analyysin edetessä meille tuli koko ajan varmempi olo siitä, että valitsemamme analysointitapa oli toimiva. Näin jälkikäteenkin ajateltuna olemme tyytyväisiä analysointiin, emmekä ole ainakaan vielä keksineet mitä olisi kannattanut tehdä toisin.

Koemme, että haastattelumateriaalia oli verrattuna kyselylomakkeiden määrään ja niiden antamaan informaatioon melko vähän, mutta toisaalta koemme, että opinnäytetyömme laajuus olisi kasvanut turhan suureksi, jos olisimme haastatelleet useampaa. Lisäksi lähtökohtaisestikin sen tarkoitus oli toimia lähinnä täydentävänä ja tarkentavana materiaalina kyselylomakkeiden tueksi. Onneksi päätimme jättää haastatteluiden osuuden näin pieneksi, sillä jo tämän materiaalin avulla saimme vastattua tutkimuskysymyksiimme ja vastaukset sisälsivät paljon sellaista mielenkiintoista tietoa, joita emme kuitenkaan tutkimuksessamme tarvinnut.

9.2 Tutkimustulokset

Valokuvat, PCS- kuvat, piktogrammit sekä erilaiset lehdistä tai Internetistä löydetyt kuvat oli eroteltu kyselylomakkeessa toisistaan. Havaintojemme mukaan erilaisia kuvia käytetään päivätoiminnassa kuitenkin hyvin moninaisesti sen mukaan mitä kuvia on käden ulottuvilla ja mistä kuvista asiakkaat hyötyvät. Eri kuvien välille ei siis ole tehty selkeää erottelua, joka saattaa vaikuttaa siihen, tunnistavatko kaikki työntekijät mitkä kuvista ovat esimerkiksi PCS-kuvia ja mitkä piktogrammeja. Tämä on siis saattanut vaikuttaa vastauksiin, joissa eritellään mitä eri menetelmiä asiakkaiden kanssa on käytetty ja mitkä niistä ovat kaikkein oleellisimpia työn onnistumisen kannalta. Tämä ei mielestämme kuitenkaan ole kovin merkittävä tekijä tutkimuksen luotettavuuden ja uskottavuuden kannalta, sillä usein puhutaan kuvien käytöstä yleisesti, eikä tarvettakaan erittelylle välttämättä ole.

Monissa vastauksissa oli ilmaistu tavalla tai toisella ajatus siitä, että vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä käytetään, jotta asiakas ymmärtäisi työntekijää paremmin. Jäimme pohtimaan sitä, että miksi melko moni työntekijä korostaa tällaista melko työntekijälähtöistä näkökulmaa. Monissa vastauksissa tuotiin tosin esiin myös vastavuoroinen kommunikointi ja asiakkaan äänen esille tuleminen. On siis kummankin etu, että yhteinen ymmärrys asioista saavutetaan. Vastaukset jakautuivat karkeasti jaoteltuna puoliksi näiden näkökulmien välille.

Koemme, että työntekijälähtöinen ajatustapa saattaa johtua siitä, että päivätoiminnan arki kulkee työntekijöiden suunnitteleamalla tavalla, joten heidän roolinsa on ohjata ja informoida asiakkaita tulevista tapahtumista ja toiminnoista. Tästä syystä sujuva toiminta riippuu siitä, kuinka hyvin työntekijät saavat nämä kyseiset asiat kerrottua asiakkaille. Kuitenkin toisaalta päivätoiminta on luotu asiakkaita varten, joten toiminnan tulisi olla asiakaslähtöistä ja sellaista, jossa heidän aktiivisuutta ja osallisuutta sekä toiminnoissa että kommunikoinnissa tuettaisiin. Lain vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4. 1987/380) 8b.1. § mukaan ”vammaisten henkilöiden päivätoimintaan kuuluu kodin ulkopuolella järjestettyä itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaa ja sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa”. Päivätoiminta saattaa olla monille asiakkaille ainoa paikka, joka on suunniteltu ja tarkoitettu heidän tarpeidensa ja hyvinvointinsa huomioimiseen. Asiakaslähtöisyyden ajatus oli mielestämme ilmaistu erittäin osuvasti yhdessä kyselylomakkeen vastauksista, jossa vastaaja totesi näin. ”...kehitysvammaisilla ihmisillä on ymmärrysvamma ja me ohjaajat olemme ymmärryksen apuvälineitä.”

Lomakkeeseen vastaajista 14, eli lähes kaikki, kaipasivat lisäkoulutusta vaihtoehtokommunikointiin. Kuitenkin haastatteluissa kävi ilmi, että vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät koulutusvaihtoehtona saattavat välillä unohtua. Syynä tähän saattaa olla se, että vaihtoehtokommunikaatio on niin kiinteä ja selkeä osa arkea, ettei sitä aina välttämättä muisteta koulutusvaihtoehtoja mietittäessä. Tähän saattaa vaikuttaa myös se, että vaihtoehtokommunikointi ei ole yksi tietty menetelmä vaan se on enneminkin työskentelytapa. Se on siis käsitteenä niin laaja ja vaikeasti rajattavissa, ja sen toimivuuteen vaikuttavat monet seikat, kuten keskustelukumppani, ympäristö ja sen hetkinen kommunikointitarve (Papunet 2011f).

Mietimme, että siihen miten tarpeelliseksi vaihtoehtoisen kommunikoinnin lisäkoulutus koettiin, on voinut vaikuttaa se, että työyhteisössä ei tällä hetkellä ole mitään akuuttia ongelmaa asiakkaiden kanssa kommunikoinnissa, joten sen kehittämismahdollisuuksia ei välttämättä osata ajatella, eikä koulutusta näin ollen nähdä tarpeelliseksi. Näin voi kuitenkin moni hyvä ja uusi juttu jäädä näkemättä ja kokeilematta, jos turvaudutaan koko ajan vaan vanhoihin ja tuttuihin menetelmiin. Työntekijät kaipasivat tutkimuksen tulosten mukaan lisää aikaa tehdä yksilökeskeistä työtä asiakkaiden kanssa. Tätä kaivattua aikaa voisi hyödyntää esimerkiksi uusien menetelmien kokeiluun ja harjoitte-

luun. Eri menetelmien kokeileminen vaikka vain yhden asiakkaan kanssa voi tuoda uusia ideoita menetelmän tai välineen käyttömahdollisuuksista ja asiakkaan kommunikoinnista. Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät kehittyvät kuitenkin jatkuvasti, ja niitä on mahdollista muokata asiakkaan tarpeiden mukaan.

Viittomien opetteleminen ja harjoittelamisen tarve oli mainittu monissa vastauksissa koulutustarpeita kysyttäessä. Erään haastateltavan mukaan omien taitojen rajallisuutta ei kuitenkaan nähdä kovin suurena haasteena osittain sen vuoksi, että työyhteisössä tiedetään olevan sellaisia henkilöitä, jotka hallitsevat viittomat ja joilta voi täten tiukan paikan tullen käydä pyytämässä apua. On hienoa, että työyhteisössä on tällaisia henkilöitä, mutta olisi tietysti parempi, jos kaikilla työntekijöillä olisi taidot ja näin varmuus toimia haastavissakin tilanteissa itsenäisesti. Asiakastilanteista irtautuminen apua hakemaan voi olla joissakin tilanteissa mahdotonta, ja tällöin vastuu tilanteen selvittämisestä on kuitenkin työntekijällä itsellään.

Kyselylomakkeissa tuotiin esiin, että kuvien käyttö vaihtoehtoisena kommunikointimenetelmänä toimii hyvin tilanteissa, joissa asiakkaalle kerrotaan mitä seuraavaksi tapahtuu. Aineistosta oli kuitenkin kuultavissa se, että niiden käyttö rajoittuu melko lailla aamuinfoon ja niitä voitaisiin hyödyntää erilaisissa siirtymissä. Tässä on nähtävissä pieni ristiriita. Jäimme pohtimaan sitä, kuinka paljon niitä todellisuudessa päivätoiminnan arjessa käytetään. Jos on tiedostettu, että niitä voitaisiin käyttää enemmänkin, niin miksiköhän tätä huomiota ei ole hyödynnetty.

Yhden haastateltavan mielestä yleispätevä koulutus vaihtoehtoisista kommunikointimenetelmistä kaikille työntekijöille olisi hyvä. Tällöin kaikilla työntekijöillä olisi samat perustiedot ja – taidot. Vaihtoehtokommunikoinnin käytössä on hyvin tärkeää, että mahdollisimman moni menetelmää käyttävän läheisistä hallitsee menetelmän käytön, jotta sitä voidaan harjoitella ja hyödyntää mahdollisimman monipuolisesti arjessa (Kuder 1997, 254–264). Mielestämme tämän tyyppinen koulutus voisi olla myös siinä mielessä hyvä, että yhteisen koulutuksen kautta saataisiin koko työyhteisö innostumaan asiasta. Kun kaikilla työntekijöillä on tietoa esimerkiksi uudesta menetelmästä, sen kokeilu työyhteisössä olisi luultavasti sujuvampaa ja tehokkaampaa.

Kappaleessa 3 Aikaisemmat tutkimukset käsittelemistämme pro gradu tutkimuksista saadut tulokset, sekä muiden löytämiemme tutkimusten tulokset tukevat saamiamme tuloksia tässä tutkimuksessa. Esimerkiksi kokemukset osallisuuden lisääntymisestä eri menetelmiä käytettäessä ja kuvien monipuolisista käyttömahdollisuuksista ovat hyvin samansuuntaisia. Edellä mainittujen tutkimusten tulokset tukevat myös oman tutkimuksemme myötä syntyneitä kehittämisasiideoita työntekijöiden perehdyttämiseen ja uusien menetelmien käyttöönottoon liittyen.

9.3 Ajatuksia kehittämismahdollisuuksista

Kehittämismahdollisuudet Virvelin päivätoiminnan toimintaan syntyivät sekä omista ajatuksistamme että keskustellessamme työntekijöiden kanssa haastatteluissa. Joistain ajatuksista kehitelimme konkreettisia kehitysehdotuksia, toiset ideat jäivät vain ajatuksen tasolle, joita työyhteisö voi halutessaan kehittää eteenpäin.

Monista kyselylomakkeista nousi esille, että aikaa kaivattaisiin lisää muun muassa vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien tekemiseen, käyttämiseen ja harjoitteluun, sillä työntekijät kokivat eri menetelmien merkityksen päivätoiminnan arjessa hyvin tärkeäksi. Joidenkin haastateltavien mukaan tämä ongelma saattaa johtua osittain työn organisoinnista ja priorisoinnin puutteesta, johon voisi olla apuna se, että tällaisille asioille osoitettaisiin aika ja paikka työsuunnitelmassa. Mietimme, että olisiko mahdollista, että viikkorytmiin liitettäisiin kiinteäksi osaksi aika, jolloin joku kustakin siivestä voisi vetäytyä tunniksi tai pariin tekemään asiakkailleen esimerkiksi kommunikointivälineitä tai hoitamaan muita ajankohtaisia paperitöitä. Koemme, että kun aika tällaisille asioille on selkeästi osoitettu, ei sitä ehkä niin helposti jätetä käyttämättä. Samalla työntekijöille mahdollisesti tulisi vahvempi tunne siitä, että tällaiset asiat ovat tärkeitä. Suoranaisesta asiakastyöstä irtautuminen ei siis ole laiskuutta ja työkavereiden pulaan jättämistä, vaan sen tarkoituksena on edesauttaa sujuvampaa asiakastyötä jatkossa.

Haastattelun aikana erään työntekijän kanssa syntyi ajatus siitä, että jonkinlainen infotaulu tai televisio pääaulaan voisi olla hyvä idea. Siitä esimerkiksi näkisi päivämäärän, mitä talossa lähiaikoina tapahtuu ja mahdollisten vierailijoiden aikataulut. Keskustellessamme nousi esille ajatus asiakkaiden osallistamisesta, joka onnistuisi paremmin, jos infotaulu ei olisi elektroninen laite, vaan esimerkiksi jonkinlainen suuri valkotaulu. Siinä voitaisiin hyödyntää esimerkiksi erilaisia kuvia ja selkokieltä. Aikaisemmin kuvien käytön kanssa on ollut sellainen ongelma, että jotkut asiakkaat kuljettavat tai siirtelevät kuvia. Tämä ongelma voitaisiin ratkaista sillä, että infotaulu olisi esimerkiksi suuressa pleksikaapissa. Mielestämme tämä olisi todella hyvä ajatus. Sen avulla asiakkaat saataisiin osallistettua monipuolisemmin ja tietoisemmiksi omasta toimintaympäristöstään.

Infotaulusta keskustellessa esille nousi myös ajatus siitä, että kuvat voisivat olla muutenkin enemmän näkyvillä ja asiakkaiden käytössä kaikissa siivissä. Työntekijän kokemuksen mukaan tällä hetkellä kuvien käyttö on melko pitkälle työntekijälähtöistä eivätkä ne juurikaan ole asiakkaiden saatavilla muutoin kuin aamuinfon aikana. Kuten Hakamäki (2009) toteaa, tulisi toimintaympäristön kannustaa ja edesauttaa ihmisten omaehtoista kommunikointia. Toki tämäntyyppinen muutos vaatisi totuttelua ja saattaisi olla haasteellista. Kuitenkin koemme, että pitkällä aikavälillä asiakkaat tottuisivat kuvien saatavilla oloon ja käyttöön niin, että siitä tulisi luonnollinen osa päivätoiminnan arkea. Esimerkiksi jokaisessa siivessä voisi olla oma yhteisessä käytössä ole-

va kommunikointikansio, joka olisi kaikkien saatavilla yleisissä tiloissa. Kun asiakkaita osallistetaan kommunikointiin tarjoamalla välineitä siihen, he saavat samalla kannustusta osallistua enemmän vuorovaikutukseen ja päätöksen tekoon arjessaan ja elämän kulussaan. Osallisuuden kokemukset ovat tärkeitä ja ne vaikuttavat voimaannuttavasti ihmiseen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 196–199).

Työntekijät ovat tiedostaneet tarpeen yleiselle kuvapankille, johon olisi koottu paljon erilaisia kuvia aihealueittain. Kuvapankki voisi olla sellainen, josta työntekijät voisivat tarvittaessa käydä lainaamassa kuvia esimerkiksi kaupungille lähtiessä. Luultavasti kuvien käyttö monipuolistuisi ja yleistyisi, kun ne olisivat helposti saatavilla ja selkeässä järjestyksessä. Kuvapankissa voisi olla monen tyyppisiä kuvia, jotta niitä voitaisiin käyttää mahdollisimman monissa tilanteissa. Kuten muutama työntekijäkin totesi aineistossamme, kuvien monipuolisuus olisi tärkeää, sillä kaikki asiakkaat eivät hyödy samanlaisista kuvista. Kuvapankin tekeminen on tietysti työlästä ja veisi paljon aikaa, mutta toisaalta kun kuvat on kerran kerätty selkeäksi kokonaisuudeksi, säästäisi se varmasti jatkossa työntekijöiden aikaa asiakastyöhön.

Eräs työntekijä kokee, että vaikka päivätoiminnassa on todella hyvä pyrkimys asiakkaiden osallistamiseen ja asiakaslähtöisyyteen, on päivätoiminnassa tällä hetkellä käytössä olevat kommunikointimenetelmät suurimmaksi osaksi työntekijälähtöisiä. Tähän voisi löytyä apua uusia ja erilaisia menetelmiä kokeilemalla. Esimerkiksi puhelaitteen avulla asiakkaiden voisi olla mahdollista ilmaista omia mielipiteitään ja tarpeitaan juuri silloin kun he itse haluavat, ilman, että kenenkään tarvitsee sitä erikseen kysyä. Tämä asiakaslähtöinen näkökulma tulee esiin myös Leena Kurjen (2000, 19) näkemyksessä sosiokulttuurisen innostamisen tärkeistä päämääristä, jotka ovat vuorovaikutus ja sosiaalisen kommunikoinnin lisääminen. Omaehtoinen kommunikointi ja sen tukeminen edesauttaa ihmisten välillä syntyviä subjekti-subjekti-suhteista, joissa molemmat osapuolet ovat aktiivisia, eivätkä passiivisia toiminnan kohteita.

Vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttö koetaan hyvin tärkeäksi osaksi päivätoiminnan asiakastyötä. Muutamassa haastattelussa todettiin kuitenkin, että asiakkaiden käyttämien menetelmien oppiminen ei ole ensisijassa perehdytyksessä, vaan se tulee esille pääsääntöisesti arjen toiminnoissa työtä tehdessä. Toisaalta näemme tämän hyvin ymmärrettävänä asiana, sillä toki esimerkiksi työyhteisön arkirutiinit ja työtavat ovat hyvin tärkeitä työn sisäistämisen kannalta. Kuitenkin on hieman outoa, että vaihtoehtokommunikointiin ei perehdytyksessä paneuduta sen enempää, sillä työntekijät kokivat sen liittyvän oleellisesti päivätoiminnan arkeen. Haastattelussa eräs vastaajista kertoi, että uudelle työntekijälle jaetaan työn alkaessa monistenippu, jossa on päivätoiminnassa yleisemmin käytössä olevat viittomat. Muuten perehtyminen asiaan jää suurimmaksi osaksi uuden työntekijän havainnoinnin ja itseopiskelun varaan. Mielestämme olisi hyvä asia, että vaihtoehtokommunikointiin paneuduttaisiin hieman enemmän jo perehdytysvaiheessa. Vaikka kaikki tieto ei varmasti suuresta informaatiomäärästä johtuen jäisikään uuden työn-

tekijän mieleen heti yhdestä kerrasta, luultavasti siihen kuitenkin voisi olla helpompi tarttua myöhemminkin kun aihe ei olisi täysin vieras. Tämä olisi hyvä tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta uusi työntekijä osaisi orientoitua siihen, että päivätoiminnassa käytetään erilaisia kommunikointimenetelmiä.

Kehittämisehdotuksia pohtiessamme meille tuli ajatus siitä, että työyhteisö ja varsinkin uudet työntekijät, hyötyisivät kansioista, johon olisi koottu tiivistetysti informaatiota ja esimerkkejä päivätoiminnassa käytössä olevista menetelmistä. Kansiossa voisi olla tiedon lisäksi kuvia ja esimerkkejä päivätoiminnassa yleisimmin käytössä olevista viittomista ja kuvista. Tällainen kansio voisi olla avuksi esimerkiksi perehdytysvaiheessa ja toki toimia tukena myös pidempään työskennelleille. Lisäksi kansion voisi sijoittaa esimerkiksi aulaan, jossa vierailijat, taksikuskit ja muut talon ulkopuoliset henkilöt voisivat tutustua siihen ja käyttää apuna ottaessaan kontaktia asiakkaisiin. Esimerkiksi taksikuski voi tarvita tukea kommunikointiin tarkistaessaan, että asiakkaalla on kaikki tavarat mukana. Aulassa olevaa kansiota voisivat hyödyntää myös työntekijät esimerkiksi ruokailun aikana, sillä se olisi lähellä ja helposti saatavilla. Yksi haastateltavistakin koki, että kun menetelmiä käytettäisiin enemmän ja ne olisivat helpommin saatavilla, ei työntekijöille eikä asiakkaille tulisi niin helposti tunne, että ”niiden käyttö on jonkinlaista salatiedettä”. Tähän tarvitaan koko työyhteisön osallistumista, panostamista ja sitoutumista. Kun menetelmiä käytettäisiin yleisesti koko työyhteisössä ja kokonaisvaltaisesti arjessa ei niitä käyttävä asiakas kokisi itseään niin helposti erilaiseksi tai vaativaksi.

Tuloksien pohdintamme pohjalta kokosimme linkkivinkkejä liittyen erilaisiin apuvälineisiin ja vaihtoehtoiseen kommunikointiin, jotka löytyvät liitteestä 3. Luettelosta löytyy muun muassa linkki Papunetin ensiapua kommunikointiin esitteeseen, jossa on esitelty lyhyesti erilaisia vaihtoehtokommunikoinnin menetelmiä ja käyttötapoja. Tämä voisi olla apuna esimerkiksi uusille työntekijöille perehdytysvaiheessa. Lisäksi linkkilistassa on lueteltu muutamia osoitteita erilaisiin verkkokauppoihin joista voi tilata kommunikoinnin apuvälineitä, kuten puhelaitteita, kuvapaketteja ja apuvälineohjelmia.

9.4 Ideoita mahdollisista jatkotutkimuksista

Jatkotutkimusideat syntyivät suurilta osin siitä, että huomasimme analyysin tehtyämme, että olimme saaneet hieman sellaista aineistoa, joka ei vastannut suoranaisesti tutkimuskysymyksiimme. Osa ideoista taas syntyi tutkimusta tehdessämme.

Aineistomme pohjalta meille tuli ajatus siitä, että olisi mielenkiintoista tutkia kuinka koulutustausta ja aikaisempi kokemus vammaistyön alalta vaikuttavat vaihtoehtokommunikoinnin käyttöön ja siihen suhtautumiseen. Näkyykö tämä

esimerkiksi koulutustarpeissa tai valmiudessa eri menetelmien kokeiluun ja käyttöön?

Olisi mielenkiintoista tutkia, että missä erilaisissa paikoissa sosiaalialan kentällä käytetään vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä. Tiedämme että esimerkiksi kuvat ovat käytössä monessa integroidussa päiväkotiryhmässä, mutta käytetäänkö niitä esimerkiksi tavallisissa päiväkotiryhmissä laisinkaan? Kuinka eri menetelmiä voitaisiin hyödyntää laajemmin eri asiakasryhmien kanssa?

Mietimme myös, että asiakkaiden ja heidän läheistensä mukaan ottaminen tutkimukseen voisi olla mielenkiintoista, ja antaisi varmasti uutta näkökulmaa tutkittavaan aiheeseen. Erityisen mielenkiintoista olisi selvittää asiakkaiden näkemystä vaihtoehtokommunikoinnista ja sen käytöstä arjessa. Asiakkailta voisi myös kysyä, että ovatko he käyttäneet samaa menetelmää koko ikänsä, vai onko heille tarjottu tai onko heidän kanssaan kokeiltu eri menetelmiä.

Vaihtoehtokommunikoinnin aihe on hyvin laaja, joten tutkimusaiheet ovat lähes rajattomat. Lisäksi sitä ei ole vielä tutkittu tai käsitelty paljoa suomenkielisessä kirjallisuudessa, joten tarvetta erilaisille tutkimuksille varmasti löytyisi.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Anttila, P. 1996. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Helsinki: Akatiimi Oy.
- Blissymbolics.uk nd. Dictionary. Animals. Viitattu 27.10.2011.
<http://www.blissymbolics.us/dictionary/animals/>
- Clarkeburn, H & Mustajoki, A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.
- Cohen, L. & Manion, L. 1994. Research methods in education. 4. uud. p. London: Routledge.
- Denzin, N. 2009. The research act. New Jersey: Transaction Publishers Viitattu 5.10.2011. Saatavissa Google booksista:
http://books.google.com/books?id=UjcpxFE0T4cC&printsec=frontcover&hl=fi&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Glennen, S. & DeCoste, D. The handbook of augmentative and alternative communication. San Diego: Singular publishing group, inc.
- Hakamäki, R. 2009. Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät- opintojakso. Hämeen ammattikorkeakoulu 09.11.2009 - 18.1.2010.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus.
- Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 1997. Tutki ja Kirjoita. 6. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15–16. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Huuhtanen, K. 2001a. Mitä kommunikointi on. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhanen vaihteessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 11–24.

Huuhtanen, K. 2001b. Ei-avusteinen kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhaten vaihteessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 25–31.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Helsinki: WSOY.

Järvinen, P. & Järvinen, A. 2000. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opin-
pajan kirja.

Kananen, J. 2008. Kvali: Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jy-
väskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93. Toim. Eva Ijäs. Jyväskylä: Jy-
väskylän yliopistopaino.

Karila, P. 2008. AAC-keinon muokkaamisen ja lähiympäristön ohjaamisen
vaikutukset
käyttöaktiivisuuteen Ruskeasuon koulun kansiohankkeessa. Helsingin yliopis-
to. Puhetieteiden laitos. Logopedian pro gradu -tutkielma.
http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/opinnaytteet/pia_karila.pdf

Kaski, M., Manninen, A., Mölsä, P. & Pihko, H. 1997. Kehitysvammaisuus.
Helsinki: WSOY.

Kehitysvammaisten tukiliitto Ry nd. Perhesivut. Tietoa kehitysvammasta. Viitattu 12.1.2011. http://www.kvtl.fi/perhe/tietoa_kehitysvammasta

Kehitysvammaisten Uudenmaan tukipiiri Ry 2009a. Kehitysvammahuollon
tietopankki. Päähakemisto. Kehitysvamma- mitä se on? Viitattu 12.1.2011.
<http://www.saunalahti.fi/kup/vammaist.htm>

Kehitysvammaisten Uudenmaan tukipiiri Ry 2009b. Kehitysvammahuollon
tietopankki. Selkokieli. Viitattu 4.10.2011.
<http://www.kvhtietopankki.fi/kunt/selko.htm>

Kehitysvammaliitto Ry 2007. Koulutus ja kehittäminen. Toimintakyvyn ja
elämänlaadun arviointi. Viitattu 7.9.2010.
[http://kehitysvammaliitto.fi/koulutus/arviointipalvelut/toimintakyky-ja-
elamanlaatu.html](http://kehitysvammaliitto.fi/koulutus/arviointipalvelut/toimintakyky-ja-elamanlaatu.html)

Kehitysvammaliitto Ry 1995. Kehitysvammaisuus: määrittely, luokitus ja tu-
kijärjestelmät. Helsinki: Hakapaino Oy.

Koskinen, K & Sippola, P. 2006. Moniammatillinen yhteistyö puhetta tukevaa
kommunikointia aloitettaessa. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan lai-
tos. Pro gradu –tutkielma.
[https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8038/URN_NBN_fi_jyu-
2006583.pdf?sequence=1](https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8038/URN_NBN_fi_jyu-2006583.pdf?sequence=1)

Kuder, S.J. 1997. Teaching students with language and communication disabilities. Massachusetts: Allyn & Bacon.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Kurki, L. 2006. Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa Kurki, L. & Nivala, E. (toim.) Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Tampere: Tampereen Yliopistopaino- Juvenes Print, 115–186.

Kurki, L. 2010. Sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Teoksessa Kurki, L., Kurki-Suutarinen, M. & Taruvuori, K. Muurien sisällä, sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 133–212

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kvale, S. 1996 InterViews. An introduction to qualitative research interviewing. London: Sage. Viitattu 30.9.2011. Saatavissa Google booksista: http://books.google.com/books?id=IU_QRm-OEDIC&printsec=frontcover&hl=fi&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380 Viitattu 15.11.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

Launonen, K. 1998. Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä. Teoksessa Launonen K. & Korpijaakko-Huuhka A-M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt: syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Lahti: Helsingin yliopisto, 143–166.

Merikoski, H. 2001. Nopea piirroskuvakommunikointi (Quick Drawing Communication System). Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosittuhannen vaihteessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 66–75.

Mäki, O. 2011. Vernerinet-kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Kehitysvammaisuus. Mitä kehitysvammaisuus on? Lääketieteellinen näkökulma. Mistä kehitysvammaisuus johtuu? Viitattu 5.9.2011. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/laaketieteellinen-nakokulma/mista-kehitysvammaisuus-johtuu.html>

Papunet 2010a. Tietoa-sivut. Kommunikointikeinot. Viittomat. Tukiviittomat. Viitattu 9.12.2010. <http://papunet.net/tietoa/en/kommunikointikeinot/viittomat/tukiviittomat.html>

Papunet 2010b. Tietoa-sivut. Kommunikointikeinot. Kuvilla kommunikointi. Viitattu 14.12.2010. <http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/kuvat.html>

Papunet 2011a. Tietoa-sivut. Kommunikointikeinot. Kommunikointikeinon valinta. Viitattu 3.10.2011. <http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/kommunikointikeinon-valinta.html>

Papunet 2011b. Tietoa-sivut. Kommunikoinnin apuvälineet. Kommunikointitaulut ja –kansiot. Viitattu 3.10.2011. <http://papunet.net/tietoa/apuvalineet/kommunikoinnin-apuvalineet/taulut-ja-kansiot.html>

Papunet 2011c. Tietoa-sivut. Kommunikointikeinot. Kuvilla kommunikointi. Kuvapankkeja ja kokoelmia. Viitattu 4.10.2011. <http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/kuvat/kuvapankkeja-ja-kuvakokoelmia.html>

Papunet 2011d. Tietoa-sivut. Kommunikointikeinot. Bliss- kieli. Viitattu 4.10.2011. <http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/blisskieli.html>

Papunet 2011e. Tietoa-sivut. Materiaalit. Kuvatyökalu. Viitattu 27.10.2011. <http://papunet.net/tietoa/kuvatyokalu/fi#search>

Papunet 2011f. Tietoa-sivut. Kommunikoinnin apuvälineet. Viitattu 15.11.2011. <http://papunet.net/tietoa/apuvalineet/kommunikoinnin-apuvalineet.html>

Pihlaja, P. & Svärd, P-L. 1997. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY.

Rajaniemi, M. & Seppälä, H. 2011. Vernerinet-kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Kehitysvammaisuus. Mitä kehitysvammaisuus on? Toimintakyky osana elämän kokonaisuutta. Viitattu 5.9.2011. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/toimintakyvyn-nakokulma/toimintakyky-osana-elaman-kokonaisuutta.html>

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Rødbroe, I. & Suosalmi M. 2000. Vuorovaikutus ja kommunikaatio. Teoksessa Nurminen S. & Saar V. (toim.) Aistit väylänä vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Helsinki: Kuulonhuoltoliitto, 12–29.

Suomen Mensa Ry 2009. Kysymyksiä älykkyydestä. Viitattu 18.9.2010. <http://www.mensa.fi/sivu.php/alykkyys#2>

Sosweb nd. Teoriat. Lähestymistavat. Valtaistava sosiaalityö. Viitattu 28.9.2011.
<http://www.helsinki.fi/sosiaalityo/tietoa/sosweb/sivut/valtaistavatapa.htm>

Tikoteekki 2005. Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin. Helsinki: Tikoteekki.

Tikoteekki 2009. Kuvat kommunikoinnissa. Helsinki: Tikoteekki.

Tolvanen, L. 1998. CP-vamman vaikutus puheeseen, kieleen ja kommunikaatioon. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt: syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Lahti: Helsingin yliopisto, 95–118.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valli, R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 100–112.

Vendelin, H. 2006. Vanhempien ja opettajien kokemuksia lasten kommunikointikansioiden käytöstä. Helsingin yliopisto. Puhetieteiden laitos. Logopedian pro gradu -tutkielma.
http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/opinnaytteet/heini_vendelin.pdf

Vernerinet Kehitysvamma- alan verkkopalvelu 2010. Kehitysvammaisuus. Viitattu 12.1.2011. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus.html>

Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010a. Virvelin päivätoiminta. Henkilökunnan kokoama kansio.

Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010b. Päivätoiminnan perustehtävät ja arvot. Henkilökunnan kokoama kansio.

Virvelin päivätoiminnan henkilökunnan perehdytyskansio 2010c. Työyhteisön vahvuudet ja arvot. Henkilökunnan kokoama perehdytyskansio.

Tetzchner, von, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. 2.painos. Helsinki: Hakapaino Oy.

Äystö, S. 1996. Kehitysvammaisten toimintakyky: uusi lähestymistapa arviointi- ja kuntoutuskäytännön kehittämiseen. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Tämä kysely on tuotettu osana sosionomiopiskelijoiden Katrina Kämärän ja Kaisa Salon opinnäytetyötä ”Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät Virvelin päivätoiminnassa”.

Tavoitteenamme on kysymysten avulla selvittää mitkä asiat työntekijät näkevät kaikkein oleellisimmiksi toimivan vaihtoehtoisen kommunikoinnin onnistumisessa työssään ja missä kokevat tarvitsevansa eniten tukea.

Kysely on tarkoitettu kaikille päivätoiminnassa työskenteleville, vastaathan viimeistään torstaina 3.2.2011 ja palauta palaverihuoneessa sijaitsevaan vastauslaatikkoon. Vastauksia käytetään anonyymisti ja vain opinnäytetyön tekemiseen. Lomakkeet hävitetään asianmukaisesti vastausten analysoinnin jälkeen.

Toivottavasti teillä löytyy hetki aikaa vastata kysymyksiimme, ne ovat arvokasta aineistoa opinnäytetyöhömmä. Vastaaminen vie noin 10 minuuttia. Kiitos!

1. Koulutuksesi? _____

2. Kuinka kauan olet ollut töissä vammaistyön alalla? _____

3. Mitä vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä käytät tai olet käyttänyt työssäsi viimeisen vuoden aikana Virvelin päivätoiminnassa?

- Tukiviittomat
- Viittomakieli
- PCS-kuvat
- Piktogrammit
- Valokuvat
- Bliss-symbolit
- Pikapiirtäminen
- Erilaiset lehdistä/internetistä löydetyt kuvat
- Kirjoittaminen
- Keholla viestiminen: ilmeet, eleet, kosketus...
- Esineillä kommunikointi
- Kommunikointitaulu tai -kansio
- Tekniset apuvälineet (esimerkiksi puhesyntetisaattori)
- Muu, mitä? _____

4. Oletko käyttänyt vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä ennen Virvelissä työskentelyä?

Kyllä, mitä? Miten?

En.

5. Millaiseksi koet vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytön arjen työssä?

Helpoksi, miksi?

Vaikeaksi, Miksi, Mitkä menetelmät?

6. Mitä vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä käytät kaikkein eniten työssäsi? Millaisissa tilanteissa?

7. Mitkä vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät ovat mielestäsi kaikkein oleellisimpia työsi onnistumisen kannalta? Miksi?

8. Koetko tarvitsevasi lisäkoulutusta tai opastusta vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttöön?

Kyllä, mihin? Minkälaista?

Ei.

9. Minkälaiset tekijät lisäkoulutuksen lisäksi voisivat helpottaa vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttöä työssäsi?

10. Onko jotain muuta mitä haluaisit lisätä aiheeseen liittyen?

KIITOS VASTAUKSESTASI!

Teemahaastattelun teemat ja tarkentavat kysymykset

Teemahaastattelu 9.2.2011

Teema 1: Virvelin päivätoiminnassa tällä hetkellä käytössä olevat menetelmät

- Mitä menetelmiä käytetään ja millaisissa tilanteissa?

Teema 2: Työntekijöiden kokemuksia vaihtoehtoisen kommunikoinnin käytöstä

- Miksi vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttö on mielestäsi tärkeää virvelin päivätoiminnassa?
- Mikä vaihtoehtoisessa kommunikoinnissa helppoa/ vaikeaa?
- Kiinnitetäänkö selkokielisyyteen mielestäsi riittävästi huomiota arjen työssä?
- Saadaanko vaihtoehtoisilla kommunikointimenetelmillä aina vastaukset kysymyksiin?
- Auttaako vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttö enemmän työntekijää vai asiakasta?
- Mitkä asiat vaikuttavat ajan vähyyteen/ tehokkaaseen käyttöön asiakkaiden henkilökohtaisen vaihtoehtokommunikoinnin panostamisessa?
- Kuinka asiakkaiden omaehtoista kommunikointia voisi mielestäsi lisätä?
- Kuinka vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä käytetään arjen vaihtuvissa tilanteissa: Ruokailussa, pukemisessa, lenkillä?
- Onko joitain menetelmiä mitä ei ole tällä hetkellä käytössä, mutta kokisit hyväksi?
 - miksi ei ole käytössä?

Teema 3: Työntekijöiden mielestä tärkeimmät vaihtoehtokommunikoinnin menetelmät ja niiden perustelut

- Mitkä menetelmät mahdollistavat parhaiten asiakaslähtöisen työn? (asiakkaan itsemääräämisoikeus ja spontaanit tarpeet)
- Mitkä menetelmät ovat oleellisimpia työsi onnistumisen kannalta?

Teema 4: Työntekijöiden kokemus tarvitusta lisäkoulutuksesta ja -tuesta

- Mitä välineitä tai yms. voisi tarvita lisätä/päivittää?
- Onko teillä ollut joitakin koulutuksia aikaisemmin vaihtoehtokommunikointiin liittyen
- Mihin liittyen koulutustarpeita on?

- Yleisesti vaihtoehtokommunikoinnista?
- Yksittäisistä menetelmistä?
- Asiakaslähtöisestä työstä?
- Multisensoriikasta?
- Uusista kehityksen linjoista?
- Koetko että saat apua/tukea kokemuksi koulutustarpeisiin?
Onko niihin rajoituksia?
- Onko helppo päästä?
- Kustantaako työpaikka, jos menee omalla ajalla?
- Voitko itse ehdottaa aiheita koulutuksiin?
- Miten uudet työntekijät perehdytetään vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttöön?

LINKKIVINKKEJÄ

Liite 3 1/2

- www.papunet.net
Palveluverkko ja tietopankki puhevammaisille ja selkokielen käyttäjille sekä heidän kanssaan työskenteleville ja omaisille. Tulostettavia materiaaleja: kuvia, ensiapua kommunikointiin-esite, kommunikointikumppanin opas, kuvien käyttö kommunikoinnissa-opas, tietotekniikan mahdollisuuksia-opas ja paljon muita.
- www.edu.fi/oppimateriaalit/amme/
Ammatilliseen erityisopetukseen suunniteltu kuva- ja oppimateriaalipankki.
- www.verneri.net
Tietoa kehitysvammaisuudesta, palvelusuunnittelusta, sosiaaliturvasta ja kuntoutuksesta. Selkokielisiä artikkeleita mm. rahan käyttö, harrastaminen.
- www.avainsaatio.fi
Tietoja Hämeen kahvakeskuksesta, koulutuksista ja paljon erilaisia tilattavia materiaaleja.
- <http://www.viivi.fi/>
Viivi sisältää tietoa kuurojen kulttuurista, viittomakielestä, projekteista ja tulkkauksesta, yhteystietoja sekä oppimateriaalia. Sivuilta on myös pääsy viittomakielen verkkosanakirjoihin (Suvi ja Lasten viittomasanakirja). Julkaisija on Kuurojen Liitto ry.
- <http://suvi.viittomat.net/>
Viittomakielen verkkosanakirja sisältää jokapäiväisessä elämässä tarvittavia viittomia. Videoilla esitetään viittoman perusmuoto ja esimerkkilauseita. Kaikkiaan Suomessa esitellään 1219 viittomaa. Sanakirjasta voi hakea viittoman rakenteen perusteella, viittoman suomenkielisellä vastineella tai esim. huulion tai viittoman kielipillisten ominaisuuksien perusteella. Sanakirja sisältää myös suomalaisen viittomakielen sormiaakkoset. Julkaisija on Kuurojen liitto
- <https://www.compaid.fi/>
Tietoa erilaisista välineistä ja verkkokauppa josta voi tilata apuvälineitä ja tietopaketteja.
- <http://www.kl-deaf.fi/Page/31d1e5c9-f422-491a-aa74-b503dd39abba.aspx>
Kuurojen liiton julkaisuja ja materiaaleja. Runsaasti esimerkiksi erilaisia viittomasanakirjoja.
- <http://www.kantti.net/viittomakieli/viittomakielen-alkeita-4>
Monipuolisesti viittomia ja viittomakieleen liittyviä linkkejä.

- <http://www.peda.net/veraja/vep/tietoveraja/opetus/viittomat/videos> Liite 3 2/2
Tukiviittomia kouluun ja kotiin cd-rom paketin tilaus